

fogere, nequitam tamen sequeretur Scripturam falsum narrasse, sed solummodo, Sisaram vehementer terror perculsum inconsolabile egisse. Quis enim nesciret, subitis terroribus usum rationis turbari, hisque non rarò homines in illud ipsum periculum aut extitum, quod vitare volunt, precipitari? D. du Bellay in suis adversariis luculentia et de re exempla in medium profert, que Cl. Bullet (1) adductis propriis auctoris illius verbis recitat. *Cum imperi mareschallus de Bourbon*, inquit D. du Bellay, l. 5, *Roman obdiceret*, singularis castis accidit; nam, cum aliquis signifer apud collapsum quandam murum excubias ageret, et mareschallus de Bourbon cum aliquot militibus, sicut loci explorantem, per vineas adventure cerneret, ita perterritus est, ut putans, se versus urbem retrogradetur, vexillum manu tenens... Cum vero trecentis ferè passibus ita extra urbem processisset, et in castris hostilibus bellicum madret, repente agnitus errorum sum, et instar hominis ex alto sopore vigilantis eadem via, quod egressus est, ad urbem regrediebatur, ac per eundem ruinarem hiatus, per quem egressus erat, se iterum recepit. Simile exemplum idem scriptor alibi, L. 4, refert hunc in modum: *Dux Yville*, inquit, *propugnaculum ad portam urbis Dourlens* (2) positum defendenter suscepit... Eiusdem ducis signifer, vir cateroqui strenuus et expertus, cum in propugnaculo, vexillum manu tenens, staret, et hostem incursionem facturam appropinquare cerneret, ita perterritus est, ut, cum in urbem se recipere vellit, per aperturam explodendo tormento bellico paratum penetravit, et cum resiliro in manu directè ad hostem properavit, à quo occisus est. Jam iterato et adversario quero, mirumne, aut omnino incredibile fore, si Sisara ingenti terrore percursus, prepostorum fugae medium arripiuerit; quanvis fugam illius pectoris quiescit, ineptum in illis circumstantiis fugienda medium fuisse, nunquam concesserit; ut ex supra dictis (3) patet. Id solum cum Calmetto (4) adhuc observo, quod etiam apud Homerum, Iliad. 5, Trojanus quidam miles terror captus de curru desiderit, ut è Diomedis manu dilaboretur; quod ipsum alias fecit, ut Achillem fogeret, ibid. 20. Nimirum ipsorum equi non ea, quæ optabant, celestiter ferebantur.

22. Denique id quod Encyclopedista de facto Japheth occidentis Sisaram false pronuntiat, nobis minime obest. Nam necesse non est Japhet factum quod omnes circumstantias excusare, cum inter ipsos Catholicos tres haec de re sint diverse opiniones. Calmet (5) in eam propendet sententiam, quod Japhet peccari, non solum mente, quando Sisaram in tentoriū suum invitavit, dicens: *Intra, ne timeas*, Jud. v. 18; sed etiam quia illum occidendo jura hospitalitatis violavit, pacemque, quam ipsius maritus Ha-

(1) Réponses critiques, t. 2, num. 50, *Barak*.

(2) *Dourlens*, seu *Duriens* est parva munita civitas in Picardia.

(3) Relege primam et secundam responsionem hoc numero postquam.

(4) Comment. in Jud. 4, 15.

(5) Comment. in Jud. 4, 17.

ber Cineaus cum Jabin rege Chananeorum inierat, ibid. 17, sic fregit; quamvis cateroquin ob suam virtutem et animum iure commendanda sit. Abulensis (1) verò cum Lyrano et Joanne Arboeo existimat, non peccasse quidem Jahelem occidendo Sisaram, peccasse tamen leviter fictis quibusdam blanditiis ac mendacibus. Tertia demum opinio est, nihil omnino peccasse, sed ista in deca fecisse omnia prudenter, justè ac rectè. Si Arias Mont. (2), Serarius (3), Cornel. à Lapide (4), Cl. Bullet (5), quos, si lubet, aliosve interpres (6) consue-

25. Quares VI: *An S. Scriptura in voto Jephete abominabilem quarendum gentium morem homines velut victimas diis suis immolandi approbit?* — Resp. negativè. Contrarium enim clare constat ex Deut. c. 12, v. 30 et 31, ubi Deus ad populum Israeliticum ait: *Cave, ne imiteris eas (gentes)*, postquam te fuerint introspicentes, et requiras ceremonias earum, dicens: *Sicut conterunt gentes istae deos suos, ita et ego colam*. Non facies similes Domino Deo tuo. Omnes enim abominationes, quas aversatur Dominus, fecerunt diis suis, offerebant filios et filias, et comburebant igni. Falsum itaque est quod Deus in lege veteri gentium illarum ritum approbarit, qua diis suis seu demonis humanas hostias immolare solent. Aliud est, quod Deus, tanquam absolutus dominus vita et mortis, in uno altero singulari case ex altissimis simibus precepit ac volunt hominem immolari, nimirum filium Isaiae ab Abraham, vel fortassis etiam filiam Jephite à patre suo.

Di: fortassis. Nam yaldè dubium et controversum est, utrum Jephite filiam suam cruentari more sacrificaverit, vel solum incrementum civilis, et in estimatione morali, eam Deo in perpetuum sacrando, ita ut illa obsecra spe consequendi mariti et prolium perpetuo celebes maneret, sicut in estimatione Iudeorum civilitate mortua fuerit. Hoc ultimum propter Rabbinos defundunt viri doctissimi Le Clerc, Marsham, Yatabius, Pagiinus, Lyranus, Bullet, et Nonnotte cum pluricisper recentioribus; fatetque huic sententiae ipsa scripta textus, Jud. 11, 37, 39, ita sonans: *Dixitque (Bila Jephite) ad patrem: Hoc solum mihi presta, quod deprecor; dimite me, ut dubius mensibus circumantes montes, et plangat virginalem meam cum sodalibus meis.... Explesque dubios mensibus reversa sis ad patrem tuum, et fecit ei sicut vorerat; qua ignorabat vobis: h. e. ad implendum votum sum pater curavi, ut ea ab omni hominum conspicu et consuetudine sequesrata, et civilitate sic mortua, viveret uni Deo; que proin manxit virgo absque spe consequendi matrit et prolium. Id adhuc clarius exprimit textus graecus, et paraphrasis Chaldaica, quæ ambo loco verbo-*

(1) Hoc loco, quest. 24.

(2) Comment. in Jud. 4, 18 et 21.

(3) Comment. in Jud. 4, quest. 22.

(4) Comment. in Jud. 4, 17 et 18.

(5) Loc. cit., ubi Jahelem excusat, saltem ab omni peccato formalis.

(6) Ubi in Jud. cap. 4 commentantur.

rum qua ignorabat virum habent et illa non cognovit virum (1).

24. Nihilominus, quia SS. Patres et interpres antiquiores, quos Serarius (2), et Calmet (3) longa serie citant et sequuntur, communissime defendant, filiam Jephite cruentè à patre suo fuisse sacrificatam; nimirum dico: Etiam si hoc verum esset, tamen non sequeretur, Deum approbasce abominabilem barbararum illarum gentium consuetudinem, que solebant homines immolare diis suis, sed duntaxat (ut supra jam diximus) in uno altero casu ad immolandum hominem speciali instinctu (4) stimulasse, non quidem ac si Deus humanis victimis secundum carnalem affectum delectaretur, sed ob alias altissimas causas, et fines sapientissimos. Audiamus hanc de disserente S. Augustinum: *De filiis Jephite*, inquit (5), *quod cum pater in holocausto obtulit Deo... solet esse magna et ad dijudicandum difficultas quiesco: quibusdam quid sibi hoc vellet, non sibi cupientibus et pè querentibus; quibusdam vero, qui Scripturis his sanctis imperit impetrante adversantur, hoc maxima in crimen vocantur, quod legis et Prophetarum Deus etiam humanis sacrificiis furetur delectatus. Quarum calumnias sic primis respondentes, ut Deum legis et Prophetarum... nec illa sacrificia delectarentur, ubi pecorum holocausta offerebantur: sed quod significativa fuerint et quedam umbra futurorum, res ipsas nobis, que his sacrificiis significabantur, commendare voluistis... ne verè secundum carnalem affectum ta-*

(1) Textus grecus in latinum translatus ita habet: *Et factum est post finem duorum mensium, et reddit ad patrem suum, et perficit Jephite votum suum quod vorvit, et hoc non cognovit virum, et factum est in preceptum Israel. Similiter paraphrasis Chaldaica in latinum translata sic sonat: Et fuit à fine duorum mensium, et reddit ad patrem suum, et fecit illi votum suum quod vorvit; et ilia non cognovit virum, et fuit ad statutum in Israel, sive, in Vulgata latine habet, exinde mos inconsuetus in Israele*, ut scilicet filii Israel singulis annis conveniant, et plangent filiam Jephite, prout sacer textus cardinalis archiepiscopi Toletani.

(2) Comment. in l. Jud. cap. 41, quest. 16.

(3) In Dissert. de voto Jephite.

(4) Sic Serarius loc. cit. quest. 17, cum aliis qui busundus censem, Jephite ex speciali Spiritus S. instinctu edidisse et impetrante votum illud, de quo hic agitur: quanvis S. Augustinus loc. supradicti dubitet, illi vero omnino negnet, Jephite hoc votum ex Spiritis S. instinctu conceputum esse. Varia enim sunt hæc de re auctorum sensa, que Serarius loc. cit. assertat reconsent. Aliqui enim cum SS. Augustino et Hieronymo dubitaverunt; alii vero sententiam quidam unam definunt, sed ita ut in quatuor opinionum genera videri possint divisari. Nam 1° quidam autem, Jephite judecere peccasse viderunt, sed non implendo. 2° Alii peccasse implendo votum, non anteponendo. 3° Alii existimant peccasse Jephite et votum illud vorerendo et ipsum implendo. 4° Nonnulli denique censem illum neque vorerendo, neque votum hoc implendo peccasse; horumque duas rursum sunt sectæ. Quibusdam enim videntur Jephite S. Spiritus instinctu votisse, atque quod vorerat, explesse. Aliis videtur, Jephite judicem votum illud concepisse non quidam ex speciali Spiritis S. instinctu, attamen ita prudenter et cautè, ut neque in vorendo, neque in expletione voti, peccati quidquam sit. Plura de his vide apud Serarium, loc. cit.

(5) Comment. in l. Jud. quest. 49.

(1) Homil. 44 ad populum Antiochenum.

(2) L. 1 de Votis, pag. 1, et l. 2, pag. 23.

(3) Jud. 11, 16 — (4) Isai. 83, 7.

(5) Ad Philipp. 2, 8.

(6) Loc. supra cit. nimirum in l. Jud., quest. 49. Verba S. Chrysostomi homil. 44 ad populum Antiochenum sunt: *Ei novi quidem, quod infidelium multi crudelitatem et inhumanitatem nobis impræparant propter hoc sacrificium (filiae Jephite). Ego vero multe providentie et clementie (divine) demonstratione permissionem in hoc sacrificio factum esse dicere, etc.*

probari *ab hominibus*, seu sacrificia cruenta hominum. Neque enim in dici potest humanae victimarum approbat, qui eas severissime prohibet; prout easdem Deus, Deut. 12, 30 et 31, prohibuit, et nonnisi in uno altero singulare casu easdem prescrispsit, et quidem sic, ut eas semel in effectu impidret, ut factum est in Isaco, semel autem justissimam ob causas permetteret, ut iuxta multos permisit in illa Jephite; quamvis alii non sine ratiōne negent, tandem eam a Patre sua reapsē et morte cruentā fuisse immolata, ut supra ad initium hujus questionis ostendimus.

26. At instat Voltairius. Legē Mosaici, inquit, omnes homines, qui Deo erant consecrati, debebant immolari juxta illud Levit. 27, 29: *Ei omnis consecratio, que offeratur ab homine, non redimetur, sed morte morietur.* Nihilius legis etiam Samuel regem Agag in frusta concidit, cui Saul pepercera; ergo in veteri legē sacrificia humana approbarunt, inō prescribuntur. — Resp. Voltairius in hoc quoque argumento turpiter hallucinari. Nullibi enim in Scriptura dicitur, quod homines Dei consecrati seu sanctificati occidiunt sint; neque loc. cit. dicitur: *Omnis homo Deo consecratus, etc.* (prout Voltairius corruptè exponit); sed: *Omnis consecratio que offeratur ab homine, non redimetur, etc.*, hoc est, omnis res, seu omne animal, quod offeratur ab homine. Vel si sermo etiam est de homine Deo consecrato, tamen sensus non est, quod talis morte cruentā, sed solū civilit̄ mori debeat, ita, ut sensu sit: *Omnis consecratio que offeratur per modum Cherem seu anathematis* (1), morte morietur, scilicet vel naturali, vel civili, juxta diversitatem materie et conditionem rei Deo consecratae. Animalia quippe, que si offerantur, mori debent morte naturali et cruentā; homines autem, aut res inanimate, v. g., domus, agri, sic oblate, solummodo mori debent morte civili, quatenus absque spe aucta potestate ea redimendi, vel in profanum usum convertendi, in perpetuum manebant Deo consecratae. Vnde ad ministerium templi et cultum divinum obligate. Atque in hoc sensu ibidem versus immediatè precedente dicitur: *Omne quod Domino consecratur, sive homo fuerit, sive animal, sive ager, non vendetur, nec redimiatur.* Quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino. Hac tamen lex solū intelligenda erat de rebus vel personis Deo consecratis per modum *Cherem* seu anathematis (quale etiam fuit votum Jephite), non verò de consecratis Deo per simplex seu qualcumque votum. Ita enim redimi poterant (2). Porrò non erat Deo Deique cultui consecratus, sed tum ab origine suam ex maledictā Amalekitarum gente, quam Deus ad intercessionem deleri (3) voluit, tum et specialiter propter suam crudelitatem occisus est, et ponam talionis subitum; prout propheta, antequam eum in frusta concideret, eidem indicavit his verbis, 1 Reg. 15, 35: *Sicut feci*

absque liberis mulieres gladiis tuus, sic absque liberis erit mater tua.

27. Quæres VII: *Quomodo historia de examine apum et favo melis in ore leonis à Samson occisi reperto, Jud. 14, 8, congruat cum experientiis et testimonio Aristoteles (1), Varonis (2), Plini (3), et aliorum unaminter asserentium, apes procūl à putredine fugere, nec unquam illas accedere, ubi sedula sunt cadavera, vel sanguis, vel caro, vel adeps?* Quomodo igitur apes adhuc rursum leonis carnē, cuius lues p̄r aliorum animas tūbe est putida?

Ad hanc difficultatem ab incredulis contra librum Iudicium objectant, omissis aliis quorundam responsebus, quas apud Calmetum (4) inventire posse, amplectore celebrimur interpres solutionem, quam etiam Blasius Ugolinius (5), et Bullet (6) solidē tuerunt, ac nego suppositum quod Samson in ore leonis adhuc patretus favum mellis invenerit, sed euendum reperit in leonis scelote osse et excisato, cùm jam carnes penitus fuisse absumpta, et tabes cadaveris deflexisset et exarisset. Certe ita hunc locum Scriptura accepit Syrus interpres, qui Jud. 14, 8, non simpliciter posuit vocem *cadaveris*, sed verit̄ *cadaver ossum*, seu, quod idem est, *exsiccator*, id est, corpus exsiccatum atque asecatum, in quo nihil superest praeter compaginem osseam (7). In tali autem scelote quidam potuerit apum examen consistere, et mel suum confidere, sicut in Onesili capite ad Amathusum portas suspensas? Ita enim habet Herodotus, lib. 5, cap. 414: *Onesili caput Amathusum, quia ipsos obserdat, amputatur, et Amathusum delatum sub portas suspenduntur. Itud autem suspensum, cum exsiccatum jam esset, examen apum ingressum, fatis implavit.* Et in sepulcro Hippocratis, medicorum principis, si Sorano credimus in eius vita, *mellificantiam apum examen diti fuit.* Alcrodianus quoque (8) narrat, Verone in S. Crucis templo, in tumulo binarum celebris jurisconsulti Barolomai Vitalis sororum virginum, quarum una anno 1538, altera anno 1562 decesserat, apes habitasse, mellisque favos copiosè admodum inter utrumque cadaver confitefuntur, donec tandem anno 1565 fulmine absque illa vel illorum cadaverum vel etiam favorum lesionē apertum sepulcrum, favos ipsos, apesque nu-

(1) Plura de Cherem et diversis consecrationibus in veteri legē eruditè disserunt Bonferius et Cornelius à Lapide Comment. in Levit. 27 et 28.

(2) Vide Bonferius et Cornelius à Lapide, loc. cit.

(3) Deut. 25, 17, 18, 19 secundum 1 Reg. 15, 3.

(1) L. 9 de Historiā animalium, c. 40, ubi ait: *Carnem (apis) non tangit nec obsonium (carneum) appetit.*

(2) Rustic. I. 5, cap. 16, Varro sic habet: *Natura harum (apum) assidet toco iniquitudo, aut eo, qui mœsi olet...*

(3) Non ut musce liguriant, quod nemo has videt ut illas in carne, sive sanguine, aut adipice.

(4) Plinius, I. 11, cap. 21, de vespis et crabronibus inquit: *Omnis carne vescuntur; contra quā apes, quae nullum corpus attinent.*

(5) Commentar. in Jud. 14, 8.

(6) In Thesauro Antiquitatum sacrarum, tom. 29, p. 247, edit. Venet. an. 1765.

(7) Réponses critiques, tom. 3, de melle leonis à Samson dilacerati.

(8) Textus enim syriacus Jud. 14, v. 8, sic habet: *Reversus... deflexit ad videndum osseum cadaver leonis.*

(9) L. 1 de Insectis, cap. 4, pag. 47, edit. Francfort. an. 1618.

merosissimā ac diligentissimē mellefantes, corā omnibus demonstraret

28. Sed dices: *Juxta modo dicta cadaver leonis, quando Samson ad illud visendum rediit, jam fuit totum consumptum, et sola compages ossea seu sceloton sine carnibus aridum et exsiccatum residuum erat; sed hoc est falsum et incredibile; nam intra spatium paucorum dierum cadaver illud non potuit ita consumi, ut esse sceloton sine omni carne aridum et exsiccatum.* Scriptura autem ait, Samson occiso leone reddisse post aliquot seu paucos dies ad visendum cadaver occise bestie. Rem enim hanc Scriptura narrat, Jud. 14, 6, bis verbis: *Et post aliquot dies (ab occisione leonis elapsos) revertens, ut acciperet eam (Philistea mulierem in uxorem), declinavit, ut videlicet cadaver leonis, et ecce examen apum in ore leonis tūbe est putida?*

Ad hanc replicant Calmet, Ugolinius, Bullet locis supra (1) citatis, item Arias Montanus (2), et Rabbinī à Calmeto citati respondent, Samsonem nonnisi post

longius tempus, nimis unius anni, vel aliquot mensium reddisse ad visendum cadaver occisi leonis. Nam in textu originali hebreo simpliciter ponitur vox dies hoc modo: *Et reversus est post dies ad accipendam eam.* Similiter versio graeca 70 Interpretum sic habet: *Et reversus est post dies accipere eam.* Et Chaldaica paraphrasis ait: *Et reddit ad tempus dierum ad accipendam eam.* Jam autem vox dies numero plurali posita (hebreo בְּמִנְיָן) in Scripturā non rarū tempus longius unius anni, aut aliquot mensium significat. Sic (ut plura alia exempla ab auctoribus supra laudatis recentia taceant) Gen. 4, 5, in textu hebreo ad litteram dicitur: *Factum est post dies seu in finem dierum,* id est, sub anni finem, ut offerret Cain de fructibus terra munera Domino. Et Exod. 15, 10: *Custodes huiuscmodi cultum statuto tempore à diebus in dies,* id est, ab anno in annum, seu quotannis, ut Calmet (3), Cornelius à Lap. (4), aliique interpretes exponunt. Taceo alij ejusmodi exempla, in quibus vox dies in S. Scriptura pro tempore unius anni aut aliquot mensium accipiuntur.

Instabis: Quamvis negari non possit vocem dies numero plurali positam in sacris litteris quandiu annū significare, tameq; id perpetuum non est, et sap̄ (5) pro diebus naturalibus seu nycthemeris aliquot (6) accipit, ita ut, num pro anno, an pro aliquot dñntaxi diebus pluralis hebreus ianum accipiens sit, à loci eujsus circumstantiis expendi oportet.

(1) Vide hujus opusculi precedentem num. 15.

(2) Commentar. in I. Jud. 14, 8, ubi Arias Mont.

ita ait: *Post aliquot dies. Hebreus idiotismus annum integrum significat, qui post sponsalia, ex gentium more illarum, permittebatur liber pueris ad sui ipsorum curationem, ut ex hoc loco et ex Abrahami historiā adnotemus.*

(3) Comment. in Exod. 15, 10.

(4) Comment. in Exod. 15, 10.

(5) Deut. 34, 8. Levit. 12, 2, 4, 5, 6, et in pluribus aliis Scriptura locis.

(6) Nycthemerus significat tempus unius diei et noctis seu spatium temporis 24 horarum.

teat. Jam verò in loco Scriptura, de quo hic agimus, nulla apparent species circumstantiæ, ob quas modò dicta vox potius annum aut longum tempus, quam aliquot dñntaxat dies naturales signifiet. Resp.: Ad sunt speciales circumstantie, et specialis ratio. Nam tempus intermedium inter occisionem leonis, et reditum Samsonis ad visendum bestie illius cadaver erat illud tempus, quod inter sponsalia Samsonis cum illâ muliere Philistea (1), et ipsum matrimonium cum eadem iunctum intercedebat, prout patet legenti totum cap. 14 in I. Jud., presertim v. 2, 5, 6, 7, 8, 10 et 20. Jam autem tempus intermedium inter sponsalia et matrimonium eum sponsa intum apud Hebreos ordinari erat tempus unius anni, quo nimis sponitus et sponsa vestes et ornamenti nuptiales, aut alia ad ineundum matrimonium prærequisita prepararent, prout manifestum est ex Misia (2) vocabulo *Chembeth*, quod significat *Regulas nuptialium pactorum*, cap. 5. Videri etiam h̄c de re potest Calmet (3), et Scarius (4), præter alios.

COROLLARIUM I. Non est magnoperē mirandum, quod S. Hieronimus in suā versione latīna, quam nostra Vulgata continet, Jud. 14, 8, tempus longum seu unius anni expresserit per haec verba: *Post aliquot dies.* Iste enim, teste Ario Montano (5), est idiōtismus hebreicus, et simile exemplum habemus in paraphrasi chaldaicā. Nam Genes. 4, 5, ubi textus hebreus habet: *Factum est sub finem dierum,* seu (prout interpres communiter exponunt) *sub finem anni;* nostra Vulgata verò: *Factum est post multos dies;* paraphrasis chaldaica ait: *Et factum est post aliquot dies.*

COROLLARIUM II. Quoniam juxta dicta cadaver occisi leonis per longum tempus vel annum integrum sub diu jacuit carnivoris feris et avibus, aeri, ventis ac ardoribus solis radiis expositum, donec Samson ad illud visendum rediret, facile, id interim in sceloton, seu compagem osseam, carnibus exutam, aridam et exsiccatum converti potuit, in qua examen apum leviter in alveari sedem figere et mel colligere poterat. Imo, Cl. Bullet (6) censet, intra spatium dierum non adeo multorum cadaver illius bestie in sceloton converti potuisse, presertim quia illa regio tantā vulpium multitudine abundat, ut ea ipsi capraru⁹ gregibus non modicum nocumentum inferat; prout teste eodem Bulleto asseveravit D. Hasselquist, qui anno 1751 in Palestinam profectus est. Ceterū nos ipsi de ingenti vulpium copiā in Palestinā existendum plurimum fieri, quæst. 6, dicimus. Jam verò tam copiose ac rapaces feræ, cum gregem pecorum quantuvib⁹ à pastoriis custodiū non rarū invadant et devorent,

(1) Mulier h̄c Philistea non fuit Dalila, ut infra demonstrabimur num. 31, in Scholio.

(2) Misia corpus est juris hebreaci, de quo plura vide in Dictionario Biblico Calmeti.

(3) Comment. in Jud. 14, 8.

(4) Comment. in Jud. cap. 14, quæst. 10.

(5) Vide Biblia polyglotta card. Ximenii de hoc loco Scriptura.

(6) Réponses critiques, tom. 3, de melle leonis à Samson dilacerati.

hand dubiū cadavē occisi leonis sub dio jaēens et in custoditum avide invaserunt, et intra paucos dies consumptis carnis in sceloton converterunt.

29. Quæres VIII : Quonamodo verisimile reddi possit, quod Spiritus Domini, *Jud. cap. 14*, v. 6 et 19, item *cap. 15*, v. 14, in Samsonem irruerit, ac eidem insolutum illud corporis robur, quo stipenda et vires humanas longè superantia facta patravit, concesserit; etiam si Samson fureator peccator, graviterque contra legem Dei, *Exod. 34*, 12, *Deut. 7*, 5, ducendo uxorem exteram, *Jud. cap. 14*, multo tamen Philistæam? Resp.: Etiam si Samson multierunt illam Philistæam in uxorem eligendo graviter peccasset, hude nequit sequentur quod Deus insigni eum ad Philistæorum excludim robo non affecteret. Nam corporis robur potest à Deo etiam peccatoribus dari, sicut et omnia animi charitatis que gratia gratis datae appellantur. Ubi notandum quod theologi cum D. Thomâ (1) præter alias divisiones gratie supernaturales gratiam cibum dividere solant in gratiam gratis datum et gratium facientem. Gratia gratis faciens dicitur ea que conferunt primariò ad recipientes propriam salutem, ut gratias et acceptus Dei redditur, aut formulariter, ut fit per gratiam sanctificante, aut dispositivæ ac preparative, ut fit per gratias actuales. Gratia autem gratis data sic dicitur, non quasi ipsa sola gratia detur (omnis enim gratia, propter hanc acceptitur, est donum gratis datum), sed quia proprio et specifico nomine erat, et vulgo nomen generis accommodari solet speciei ignobiliori; jam vero gratia gratis data est ignobilis, quia non ita immediatè hominem conjungit cum Deo, sicut gratia gratis faciens, sed primaria confertur ad salutem aliorum, licet secundario etiam condicat ad salutem illius qui illam recipit. Varie autem species gratiae gratis data ab Apostolo (2) enumerantur, inter quas sunt donum prophetie, donum loquendi peregrinis linguis, donum patrum miracula, etc., quis Starez (3) fuisse explicat. Ex dictis colligimus, gratias datae quandamque etiam improbus conferri, ut patet exemplo Balaam, qui, cum esset homo impius, nihilominus donum habuit prophetiae (4), et Caiphæ, qui, quamvis iniquus ad mortem Christum condemnaret, reipsa tamen prophetavit (5); imo id patet etiam eis illis Christi verbis (6): *Muli dicent nisi in illa die: Domine, Domine, nonne tu nomino two demonia ejectionis, et in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et time confitebor illis: Quia nonquidam nos vos, discedit a me, qui operamini iniquitatem.* Donum ergo miraculorum vel aliae gratiae gratis data non raro dantur etiam peccatoribus, et nequamque certa sunt sanctitatis eorum, quibus Deus eas est enlargitus, indicia. Ex his deinceps conclusio, Samsonem, etiam si mulier Philistæa nubendo, aut Dalilam in diuinitatem amorem prosequendo graviter pec-

casset, tamen à Deo potuisse miraculoso illo corporis robore instrui. Hoe enim erat donum gratis datum, principaliter in bonum aliorum, scilicet Hebreworum à Iugo Philistæorum, sub quo tunc genebant, liberandorum Samsoni à Deo concessum. Ex dictis summa colligimus, Samsonis vires fuisse supernaturale ac miraculosum quoddam donum; nam à Spiritu Dei, qui in ipsum irruebat (1), proveniebant: erant etiam permanentes donum, atque habituelle voluntate Dei ipsius come et Nazarenti adherentes (2).

30. Dixi: *Etiamsi Samson graviter peccasset, etc.* Nam nequamque certum est, Samsonem contra legem divinam deliquerit, dum mulierem Philistæam uxorem duxit. Quamvis enim id aliqui affirmit, citantes in favorem sententia sua Theodoretum, Serarius tamen contraria sententiam dicit probabiliorem (3), et pro ea citat Lyranum, Cajetanum, Ariani Montanum, aliosque, quibuscum etiam Cornelius à Lap. (4) hic in re seitit, ex eis potissimum ratione, quia Scriptura dicit, *Jud. 14, 4: Parentes autem ejus (i.e., Samsonis) nesciebant quod res* (nempe attentatio matrimoniū cum muliere Philistæa inueniunt) *a Domine fuerit*, i.e., Deo impellente ac in lege suis dispensante. Causa autem justa dispensandi erat, ut Philistæi hic nuptiis conciliarentur cum Hebrewis, vel ut Samson (si Philistæi Hebrewis arroganter dominari pergerent) occasionem propinquam nascisceretur Philistæis gravis dama inferrent, sicutque Hebrews a servitu Philistæorum liberandi; eo enim tempore Philistæi dominabantur Israel (loc. cit.), et Samson à Deo destinatus erat, ut esset populi sui liberator.

31. Scholion. Mulier Philistæa, de quā numerus precedente locuti sumus, non erat Dalila. De hac enim dubium et controversum est, utrum uxor Samsonis fuerit, pluresque celebrerrimi interpres, nominatio Serarius (5), Cornelius à Lap. (6), Calmet (7), Tiri. nus (8) id negant. E contrario mulier illi Philistæa, de qua numero precedente loquemur, fuit vera uxor Samsonis, ut patet legenti cap. 14, in libro Judeo-Iudei, in ibidem expressæ et iterato (9) vocatur *uxor Samsonis*. Præterea, sequenti cap. 15, 6, narratur quod Philistæi haec mulierem cum eisdem patre combusserint. Dein cap. 16, primum sermo fit de Dalili, hijsusque consorrio cum Samsone. Ex quibus manifestum est aliam fuisse mulierem illam Philistæam, de qua *Jud. 14*, cap. 14 et 15 sermo est, et aliam Dalilam, de qua cap. 16 mentio fit.

32. Quæres IX : An non fabula potius quam historia illud sit, quod Scriptura, *Jud. 15*, de vulpibus Samsonis narrat? Quis enim credit, *¶ unum hominem, nimirum Samsonem, trecentas vulpes cepisse?* 2° Quis cro-

(1) *Jud. 14, 6 et 19. Item 13, 4.*

(2) Vide Calmeti Comment. in *Jud. 14, 6.*

(3) Commentar. in *Jud. 14, quest. 5.*

(4) Commentar. in *Jud. 14, 4.*

(5) Commentar. in *Jud. cap. 16, quest. 5.*

(6) Comment. in *Jud. cap. 16, v. 4.*

(7) Comment. in *Jud. cap. 16, v. 4.*

(8) Comment. in *Jud. cap. 16, v. 4.*

(9) *Jud. 14, 15 et 20.*

dat, Samsonem caudas harum vulpium ad caudas junctas, et faces in medio ligare posse? 5° Cur non Samson ipsem in seges Philistæorum ignem iniecit? Cur non loco vulpium canes, felis, aut leopards adhibuit? Ante quā respondeam, observe, quid hæc, quam explicandam suscipio, Samsonis historia una ex iis sit, quæ hostibus religionis revelata, et universæ omnibus rerum sacrarum irrisoribus ansam dat narrationes S. Scripturæ falsa deridendi, et ejusdem *adversaria* ac divinitatem impie negandi. Imo Serarius (1) jam de suo tempore loquens, testatur his verbis: *Audio, superiores hisce annis, in Rheni hujus nostri urbe quædam, virum fuisse, cetera bonum ac prudentem, qui diceret, posse omnia, que in sacris litteris sunt, credere se; unum nec posse, tot a Samone captus vultus.* Ut igitur imaginaria hoc difficultates animi tollatur.

Resp. ad primum: Eruditus notissimum est, Palastinum (2) vulpibus scateret, quod etiam illi qui Palastinam lustrarunt, apertissime testantur. Id patet testimonio D. Hasselquisti, supra (3) adducto; item ex testimonio D. Morisoni, qui illam ipsam ingentem plantam, in qua Morison trecentas vulpes tedi ardentes ontas in seges Philistæorum immisere dicitur, in itinere suo per Palastinam contemplatus est. Et eum contra incredulos ita, lib. 2, cap. 51, scribit: *Si christi increduli scirent, sicut ego compertus habeo, Philistæi regionem maximè multitudine vulpium effugerent, haud alterius in incredulitate subridentes inquirerent quomodo et quo in loco Samson tot vulpes potuerit reperire. Addit, se gannitus vulpum ex fructu, adficior ruderibus et ruinis, aut ubi hec animalia ferme sine numero foeyas suas habent, audiresse. Accedunt testimonia S. Scriptura, que in pluribus locis claram indicat, Palastinam vulpibus abundare. Sic Caniticorum sponsus (4) ait, eas scatuisse in tantum, ut demolirent florentes vincas: *Capite nobis vulpes parvulas, que demoluntur vineas.* Propheta Jeremias (5) inquit: *Propter montem Sion, qui dispergit, vulpes ambulerunt in eo.* Et Ezechiel (6) loquens de pseudoprophetis, qui erant in Israel, eos vulpibus deserti comparat: *Quasi vulpes in desertis propator tui, Israel, erant.* Præterea sacer codex non pauca Palastina loca commemorat, vulpis nomen a vulpeculis, que ibi*

(1) Comment. in *Jud. cap. 15, quest. 5.*

(2) Ex Philistæis, qui portionem aliquam Palastina latius accepte occupabant, Palastina nonne originem trahit. Dixi: *Palastino latius accepta.* Læxi enim et strictiori sensu Palastina accipi potest. Si Palastinam strictiori sensu usurpares, Philistinos seu Palestinos designabis, eam Terram promissionis partem occupantes, quae iuxta Mediterraneum, a Gaza ad meridiem, Lydiam usque ad septentrionem pertendit. Si vero laxius Palastinam sumas, omnem regionem Chanan atque Iordanis partes, seu Terram promissionis intellige: quoniam sapientissime ad citeriorum Jordani ripam restringit, adeo ut postremis temporibus Judea et Palastina synonyma habentur. Vnde Calmeti Dictionarium Biblicum, verbo *Palastina*, et *Philistæum*.

(3) Num. 28, corollar. II.

(4) Cant. 2, 45.

(5) Threnor. 5, 13.

(6) Cap. 13, 4.

complures aderant, accessit; e. g. (1), *erets schuat, terra vulpis* (2). *Chatzar schuat, atrium vel habitat vulpis*, urbs in tribu Iuda: alia ejusdem nominis in tribu Simeonis (3). Copia igitur vulpium, quas caperet, Samsoni non defuit; neque eidem dexteritas et modus eas capienda debeat. Cum enim Deus specialiter ipsum elegerit ad Philisthaos afflictendos, et Spiritus S. eidem à primâ adolescentia fuerit comes, rector et magister (4), haud dubiè ei dedit non solum singulare corporis robur et fortitudinem, sed etiam miram dexteritatem et velocitatem similem illi, quam Asael (5) habuit, qui *cursor velocissimus fuit, quasi unus de cervis quæ moratur in sylvis.* Ex his platea liquet, nequamque incredibile esse. quod Samson brevi, aut per paucis certè diebus, adhuc fortasse quibusdam rétribuit aut aliis instrumentis venatoriis, et adjutoribus venationis sociis, trecentas vulpes copérerat.

Dixi: *Adjutoribus venationis sociis.* Nam quod quis per alium facit, id censem ipse facere, aut jurisconsulti. Et profecto nullibi legitur, quod Samson solus aut intra unum dicem tot vulpes ceperit. Partem eorum forsitan ceperunt servi, amici, coloni; imo fortè ad mandata judicis et principis sui parati erant vicini omnes ex hebreæ gente, tunc temporis sub Philistæorum iugno genemites. Addo quod idem Deus, qui fante vento innumeras coturnices in castro Israel egit, Num. 14, 31, pariter plurimas vulpes in casses Samsonis, hujusque adjutorum poterat impeclere.

Ad secundum: Nec impossibile, nec incredibile est, quod Samson (accidente verisimiliter plurimum virorum adjutorum opera) binas quasque ex illis trecentis vulpes fure sive caudam alligato, in cuius medio teda posita erat, junxerit, ita tamen ut cùm easdem jam vellet emittere, tēdam primum accenderet; prout sat claram indicat textus sacer, qui post illa verba: *Candaque earum junxit ad caudas, et faces ligavit in medio,* subdit: *Quos succendens, dimisit, ut huc illuc discurrenerit;* vel, ut textus grecus 70 Interpretum habet: *Et cœdunt ignem in facibus, et misit in manipulos Philistæorum, Jud. 15, 5.*

Caterinus exemplum simile huic stratagemati habebit in *Vulpinalibus Romanorum*, quæ hoc loco silentio præterita haud debent, cùm ostendant, neutrum incredibile esse, quod Samson vulpes cum tedi ardentes ipsarum dorso impositis in seges immiserit. Igmar Vulpinalibus erant annuum Romanorum festum, medio aprilis celebrari solitum. Tunc enim Romani plures in circu vulpes cum tedi ardentes dorso aligatis discurrere permettant. Originem autem hujus festi Ovidius (6) narrat his verbis:

Cur rigit missa juncta ordinea tedi

Terga ferant vulpes, causa docenda mili est.

Causam vero ille subjungit hanc, quod Caroleanus (7)

(1) Reg. 13, 17.

(2) Josue 15, 28.

(3) Josue 19, 5.

(4) Jud. 13, 25; et 14, 8, et 19.

(5) 2 Reg. 2, 18.

(6) Lib. 4 Pastorum.

(7) Caroleani olim Italie civitas erat 4000 passus

(1) Cor. 12, 8 et seqq.

(2) De divina Gratia, p. 1, Prolog. 5, cap. 3.

(3) Vide Num. c. 22, v. 3, et c. 24, v. 17. Item

Bonfeoni ac Calmeti Comment. in Num. 22, 3.

(5) Joan. 11, 49, 50 et 51.

(6) Math. 7, 22.

quidam adolescentes, cùm cepisset vulpeculam, eamque stipula fonoque involvisset, illi ignem applicuerit, ut eam combureret; verum cùm animal celiter auffugisset, flammis intulerit segeti, que jam erat matura ad messen; cujus rei, ut perenne monumentum existaret, inquit Ovidius, comburebantur vespes in circu, eas dimittendo, cùm tergo incense teda alligate fuisse. En dicti Poeta versus:

*Is (adolescens) caput extremi vespem convalte salici,
Abstulerat multas illi cohortis aves.
Capitum stipula fonoque involvitur, et ignes
Admoveat, urentes effugit illa manus.
Quā fugit, incidunt vestitus missibus agros,
Damnosus vires ignibus aura dabat.
Factum abit; monstra manent: nam rives captam
Nunc quoque lex vulpen Caroleana vetat.
Uique latu penas genis hoc cerebibus ardet,
Quo modo segetes perdidi, illa perit.*

Ita quidem Ovidius. Sed Serarius (1), et Bochartus (2) hujus poëta sententiam de spectaculi istius origine refellunt; atque id factum fuisse à Romanis contendunt ad imitationem illius, quod Samson fecit adversis Philisthiis; quamvis post annos et secula memoria Samsonis apud Romanos oblitterata fuerit, et Caroleani Illius adolescentis fabula successerit. Constat enim poetarum fabulas quā plurimas ē rebus verissimis, quas memoria Moyses, alioque diuin profliderunt vates, ortum ducere. Quare valid videtur credibile, aliquam de Samsonis vulpibus famam ex Oriente in Occidentem, è Palestina Roman, è Thammathis aliisque Philistheis ad Caroleanos et Romanos pervenisse; aliquodque anniversarium Philistheæ gentis spectaculum ad memoriam hujus rei conservandum institutum Romanum traductum esse; quod, ut alia quæ vera fuerunt, ab idolatriis oblitione, falsisque narrationibus, et superstitionibus obscuratur ac inquinatum, ad Nasoni tempora usque manserit.

Ad tertium: Ope bestiarum Samson hoc incedium disseminare maluit, quoniam hominum, quia sic citius et minore sui surorum periculo voti fiebat compos. Neque enim ipse solus, inò nec plures homines, tam cito, tam longè tamè ulterius has perfere flamas possit, nisi sese in illas penè medias, magno cum vite sua periculo, ineptaque temeritate volvissent idem inferre. Et bestias verò omnibus ad disseminandum incendium Samsoni meritò vise sunt apìssime vulpes, quia hec animalia non solum illis in locis sunt numerosissima, sed etiam oblongior ipsorum cauda optimè facibus defendendis inservire poterat, quas adnectere illis volebat; et quia eadem animalia ignis sunt maximè metuentia, et pedibus velocissima, semperque hac illæ oblique feruntur, siue pœ castoris animalibus melius flammis per segetes atque in Philistinorum agros diffundere poterant.

distant a loco ubi hodiè est Civita Carentia, prout ex Holstenio narrat Lexicon Universal. Lipsiens. tom. 5, p. 1149.

(1) Comment. in Judic. c. 15, quest. 7.

(2) Hieroz., p. 1, l. 5, cap. 15.

rant, quòd instinctus naturaliter illa propriebat, ut extinguenter ignem, qui ea sequebatur et incendebat. Nihil ergo Samson eligere poterat consilio suo accommodatus quā vulpes.

33. Queres X. 1^a An verisimile sit, quòd Samson, Jud. 15, 15, maxilla asini mille viros interficerit? 2ª Quid aqua (ibidem, 19) ad levandam Samsonis sitiū de maxilla asini scaturerit? 3ª Quid hic fons Samsonis (ut interpres communiter asseruerant) per multa secula fluxum sumum continuaverit, et fortasse etiamnum continueat?

Ad primum: Asini uti magna habent duraque capita, sic et maxillas, prasertim in Syriâ, ubi sunt grandiores et fortiores nostratibus. Accedit, quòd maxilla illa fuerit asini haud ita pridem mortui, utpote Batitho, humens et tubo adhuc fluxus (ut parapsasis chaldaica habeat), adéque magis tenax et minus fragilis, quā si fuisset exsiccatā et arida. Hoc insuper habita, naturaliter vix fieri poterat, ut Samson una maxilla occideret mille viros; sed Dei virtus (1) ei adiutit, que maxillam in suo robore conservavit, ut tot iactus alia duris corporibus non rumperebet, ac Samsoni vires dedit, ut hoc instrumento mille viros necaret. Hoc fecit Samson, qui erat judex et index illius populi, cui Deus in 1. Leviticus 26, 8, si precepta servaret, promisit: Persequerentur quinque de vestris centum alienos, et centum de vobis decem milia. Inò in 1. Josue 25, 10: Unus à vobis persecutus hostium mille viros, quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicis est.

Ad secundum: Deus miraculosè (neque illa impli- cant ut impossibilitas hujus miraculi ab incredulis ostendi potest) fontem edidit ex molari dente maxilla; atque in prodigi illius monumentum, locus illi appellatus est *fons invocantis de maxilla* usque ad tempus auctoris, qui librum Judicum conscripsit (2). Controversum autem est, quid hic per dentem molarem intellegatur, an dens molaris maxilla asini, quā Samson mille Philistheos interfecit, quem sensum verba Vulgate, et 70 Interpretum, prout jacent, accepte exhibent, quoniam plerique sequuntur interpres. An verò petra, quae ibi erat, et cui nomen *dens maxillaris*, proper forman, quam præ se ferbat, erat inditum, quem sensum paraphras chaldaica (3) exprimere videtur, et Josephus (4) amplectitur, quique Cal-

(1) Sicut alia, quando Samson ejusmodi stupenda fortitudine seu rotioris corporis specimina dedit (Jud. 14, v. 6 et 19); ita etiam hic non viribus merè humanis, sed extraordinario robore colitos confortatus, id factum præstabilit, prout satis indicant hec verba: *Irruit Spiritus Domini in eum*, Jud. 15, 14.

(2) Textus enim sacer, Jud. 15, 19, ita habet: *Aperiuit itaque Dominus (en miraculum) molarem dentem in maxilla asini, et egressus sunt ex eo aquæ...* *Idcirco appellatum est nomen loci illius, Fons invocantis de maxilla,* usque in presentem diem.

(3) Jud. 16, 19, Hebr.: *Rupit Deus rupem, quæ in maxilla, et extinxerit ex ea aquæ.* Quæ verba videntur habere hunc sensum: Aperiuit Deus petram quæ in loco lechi, id est, *Maxilla dicto sita erat*, et extinxerit ex ea aquæ. Hic etiam observare juvat, quod Josephus, lib. 5 Antiq. Judic., cap. 10, dicit nomen huic loco, ubi fons illi scaturit, postea fuisse Σάραπος, *Maxilla*.

(4) Verba Josephi loc. cit., nomen lib. 5 Antiq. Ju-

meto (1) magis arridet præcipè ex sequentibus rationibus. 1ª Miracula non sunt multiplicanda sine necessitate. Nonne sat magna miraculum fuerat, Deum petram aperuisse, ut inde aqua emanaret? Ignoramus non est cum Serario (2), Tirino et Cornelio à Lap. (3) dicere, quòd aquæ ex terrâ, in quam Samson maxillam asini procerat, erompens in maxillam, et per hujus dentem molarem scaturierit, aut cum adhuc ibi jaceret asinina maxilla, ex hac sola fluxerit, ipsa verò post remota, è terrâ copiter scaturire. 2^a In sententia Calmeti explicatus facile, quomodo fons illi eodem in loco persistere potuerit plenum seculorum spatio, qui fortè ad hanc diem perseverat. Rupiæ enim semel per miraculum petri, aquæ ductibus subterrani hinc directe, continuatur posita fluxus iuxta naturæ leges. Certè, qui credidre fontem hunc adhuc existere in Palestina, non id profecto existimarent, illum ex maxilla asini adhuc emanare. Si autem dicas, cumdem, quando orthus est, miraculosè tam ex terrâ, quā ex dente molari maxilla asini procerum: postea verò, cum Samson sitiū extinxisset, et vires suas refocillasset, cessasse fluxum aquæ ex mandibula, sed continuatur esse ex terra, multiplicans miracula absque necessitate. 3ª Hebreis usitatum erat dentum nomen abscessu rupibus impunere (4). Igitur verisimile est, quod petra in loco lechi, id est, *maxilla dicto sita*, vel ob formam, quam præ se tulit, vel post factum illud Samsonis maxilla asini mille Philistheos occidit, ac in eventus hujus gratiam, nomen *Machtes*, id est, *dens maxillaris seu molaris*, fuerit inditum, non secis ex lechi, seu *maxilla* nomen inditum fuit loco, ubi Samson maxilla asini fuderat Philistheos. Ibius suppositus, sensus S. Scriptura Jud. 15, 19 prodit iste: *Dominus rupit Machtes seu dentem molarem* (id est, rupem hujus nominis), *quæ erat in lechi* (id est, in loco maxilla nominato), *atque inde egressus sunt aquæ, et Samson bibit; et spiritum recepti, et vixit (sessu collegi); idcirco dedit illi (locu) nomen fontis clamantis seu invocantis (orante enim et Deum invocante Samsonis obtinente fuerunt haæ aquæ, et idcirco locus illi)* (3), ubi fons erupit, *Een hakaru*,

daicarum, cap. 10, sunt hæc: *Dens edixit à lapide, qui ibi erat, fontem aquæ dulcis, atque abundantis.*

(1) Commentar. in Jud. 16.

(2) Loc. cit. quest. 16.

(3) Comment. in Jud. 15, 19.

(4) Sic 1 Reg. 14, 4, dicitur: « Eminentis petre ex terra parte, et quasi in modum dentium scotulæ poli hinc, et inde præcepti, nomen uni *Boses*, et nomen alteri *Samson*; Item 1 Reg. 7, 12: *Inter Mashpat, et inter Sam...* Ubi notandum, quod vox hec hebreæ *Sam*, sive *Schen* (1), dentem significat, et ab Hebreis usurpatur de canticis præcepti instar den-

(5) Hic cum Menochio Comment. in Jud. 15, 18, bene notandum, quid totus locus, ubi Samson mandibulam asini project, et ad levandam sitiū aquam à Deo pettit et obtinuit, dictus sit *Ramathechi, elevata maxilla*, prout Jud. 15, 17, narratur; peculiaris verò locus, in quo eruperunt aquæ ex dente molari, appellatus sit *Fons invocantis*, v. 19. Porro, quando Vulgata nostra hoc versu dicit: *Idcirco appellatum est nomen loci illius, Fons invocantis de maxilla*, usque in pra-

dicto (1) magis arridet præcipè ex sequentibus rationibus. 1ª Miracula non sunt multiplicanda sine necessitate. Nonne sat magna miraculum fuerat, Deum petram aperuisse, ut inde aqua emanaret? Ignoramus non est cum Serario (2), Tirino et Cornelio à Lap. (3) dicere, quòd aquæ ex terrâ, in quam Samson maxillam asini procerat, erompens in maxillam, et per hujus dentem molarem scaturierit, aut cum adhuc ibi jaceret asinina maxilla, ex hac sola fluxerit, ipsa verò post remota, è terrâ copiter scaturire. 2^a In sententia Calmeti explicatus facile, quomodo fons illi eodem in loco persistere potuerit plenum seculorum spatio, qui fortè ad hanc diem perseverat. Rupiæ enim semel per miraculum petri, aquæ ductibus subterrani hinc directe, continuatur posita fluxus iuxta naturæ leges. Certè, qui credidre fontem hunc adhuc existere in Palestina, non id profecto existimarent, illum ex maxilla asini adhuc emanare. Si autem dicas, cumdem, quando orthus est, miraculosè tam ex terra, quā ex dente molari maxilla asini procerum: postea verò, cum Samson sitiū extinxisset, et vires suas refocillasset, cessasse fluxum aquæ ex mandibula, sed continuatur esse ex terra, multiplicans miracula absque necessitate. 3ª Hebreis usitatum erat dentum nomen abscessu rupibus impunere (4). Igitur verisimile est, quod petra in loco lechi, id est, *maxilla dicto sita*, sed de maxilla nominato) usque ad diem hanc. Certè hunc sensum et paraphras chaldaica (1), et textus græcus 70 Interpretum, saltem quoad ultima verba (2), etiam textus originalis hebreus ad litteram acceptus (3), præ se fert, idéoque hoc sensu etiam verba Vulgata intelligenda sunt. 4^a Confirmat Calmetus suam sententiam anterioritate plurimorum atque eruditissimum interpretum, citans pro se Ariam Montanum, et plures alios (4).

Ad tertium: Equidem non negamus, sed cum S. Hieronymo (5), Glycæ (6), et communis interpretum

sentent diem, verba illa *de maxilla* vel non delant accepit ut conjuncta cum voce *invocantis*, sed potius cum voce *loci*, vel si accipiuntur ut conjuncta cum voce *invocantis*, solim sic accipi possunt, hoc sensu, quòd Samson Deum invocaverit de maxilla, id est, in vel è loco, qui *maxilla dictus* est. Fateri id ipse Serarius loc. cit., et declarat his verbis: « Non dixit (latius interpretans) in maxilla, sed de maxilla; quod tamen non est cum voce *invocantis* jungendum, sed cum voce *loci*, ut connexio (seu sensus) sit: *Appellatum est nomen loci illius de maxilla*; id est, toto illo qui *maxilla vocatus* erat, campo, certè et particularis, quem occupavit fons, loci nomen erat, *Fons invocantis*. Si tamen (has voces: *de maxilla*) cum *invocantis* vellet quis connectere, posset interpretari, *Fons invocantis de maxilla*, id est, in loco, qui *maxilla dictus*. » Ita Serarius, cui hæc in etiam paraphras chaldaicas, textus græcus 70 Interpretum, et ipse textus hebreus originalis suffragantur, ut ex sequentibus notis mox videbimus.

(1) Verba paraphras chalda. Jud. 15, 19, (prout in Polyglottis card. Ximeni inventi) sunt hæc: *Propretra vocatum est nomen illius. Fons invocantis, qui datus est in oratione Samson : ecce ipse constans in lechi* (id est, in loco *lechi* seu *maxilla dicto*) *usque ad diem hanc.*

(2) Textus græcus 70 Interpret. ita sonat: *Idcirco appellatum est nomen illius. Fons invocantis, qui est in maxilla, usque ad diem hanc.*

(3) Jud. 15, 19: *Idcirco vocavit nomen eius fontis clavis.*

(4) Famulus sententiam Doctes. Calmet repetit et confirmat in Dictionario suo Biblico, verbo *Lechi*, dicens: « Aspera ac præcepta saxa aliquando apud flexu dentes appellanuntur. » 1 Reg. 14, 4 et 5; Jobi 5, 29; quare Deus è saxo cum nomen *dens molaris*, et Jud. 15, 19. fortè in loco victoriae Samsonis mandibula opere relata, venant, venam aquæ edixit; unde loco nomen *lechi*, sive *mandibula*. Cum verò eodem loco, et saxum *dens molaris* dictum, et nomen *mandibula* conjugentur, inde autemfrant plures, fontem illum non è saxo, sed è dente mandibula asini edicunt, quod quidem monstri loco esset. Verisimilius nos, et minori prodigi hunc fontem è saxe deducimus; nec nos tantum, sed et Iosephus; et paraphras Jonathan, et interpretes plurimi.

(5) Verba S. Hieronymi in Paulæ Epitaphio sunt hæc: « Transibo ad Ægyptum, et in Sochoth, atque apud fontem Samson, quem de molari dente maxilla produxit, subsistam paulisper, et arentia ora collum, et refocillans videam Morasthim, se pulcrum quondam Michæl Prophete, nunc Ecclesiæ. »

(6) Glycas in annalium parte 2 inquit: « De maxilla, quam objecerat Samson, ingens aquæ copia prouocavat. Alike hic fons in hodiernum usque diem in Eleutheropolis subterio conspicitur, et fons maxilla nominatur. » Observat autem Serarius, interpretum latinum (nam Glycas erat monachus græcus, et anna-

admittimus, fontem illum Samsonis multis post seculis perdurasse; et fortè etiamnum perdurare: sed in hoc continuo fluxo aquarum explicando non est difficultas, ut patet ex allata responsione ad secundum. Sive enim cum Calmeto et alii dicas, aquam profluxisse non ex dente molari maxilla asini, sed ex *saxo* ibi positio, *Mackles*, seu *dens molaris* appellato; sive cum communiore interpretum contendas, quod aquæ ex terra, sed per loculamentum sive variorum dentis molares maxilla asini fluenter, utroque facile capi potest; quod aquæ soñum ex terra, vel rupe fluxum sum iuxta nature leges, aquæ ductibus subterraneis semel huc directis, continuuntur, quamvis extincta Samsonis sit, ex maxilla asini (si tamen ex hac prius fluere cessarint).

54. Quæres XI: *An verisimile sit, 1º quid Philistæ, cum audissent, Jud. 16, 2, quid Samson urbem Gazam ingressus sit, et ibidem apud multæ meretrices dierat, hujus domum non incassaret, ut Samson tibi joculis confonderet, vel crenarentur cum domo? 2º Quid Samson ambus urbis Gaza foræ, ibid. 5, cum positibus suis et serâ ad ventum montis portaret? 3º Quid tam latos humeros haberet, ut isdem ambus portæ force imponeat portari? Neque enim constat, quod statu corporis giganteo haberet. 4º Quid custodes, qui ad portam civitatis, Jud. 16, 2, tota nocte cum silentio prestolantur, ut facias manæ exuentum occidentur, Samsonem ab egresso et violentâ ablatione forim portæ urbis non impiderent? — Resp.: Multa sunt, et sunt vera, que non sunt verisimilia; sicut vicissim multa sunt verisimilia seu probabilitas, que tamen falsa sunt. Quamvis igitur in sacro codice non pauca sint, que spectando solam rationem humanam non sunt satis verisimilia, minime sequitur, illa esse falsa aut impossibilia. Aliud enim est, esse falso aut omnino impossibile, et aliud spectat ratione humana, aut iuxta ordinariam naturæ cursum, et communem hominum agendi modum non esso satis verisimile.*

Ceterum ad omnium non una est interpretum responsio. Calmetus ait, Philistæos veritos fuisse palam et in urbe sua Samson inferre bellum, ne heros iste sese defendens ilam cede, repleret; sed posuerunt insidias in portis urbis, ut nisi adeo viribus praesarent, ut illi possint obstere, saltem ei portas clauderent, ne ad suos sese possent recipere. Hac eadem videtur esse ratio, quamobrem domini, ubi aderat ignem minimè apposse. Silentum autem servarunt, ne leonem hunc excitarent ad totius civitatis excidium. Abulensi adit, Philistinos putasse, quod si eum intra domum capere vellent, potius eum occidere, quam capere; et tamen ipsi desiderabant, ipsum viventem capere, ut, antequam eum interficerent, in co ludibria exercerent; sicut postea fecerunt. Ideo expectarunt, donec egrederetur domo, quia extra hanc

(les suis originaliter grecis scriptis) *Suburbium* fortè vocasse, quod suburbum allii. Porrò Glycas non nisi sex vel septem seculis nos antecessit. Nam legitur extitisse anno 4150, et annales suis continuavit usque ad Joannem Commentum imperatoris Alexii filium.

putabant cum vivum capiendum. Præterea non potius sent eum capere intra domum mulieris, nisi vel diruatur domus, vel incenderetur: et cum existimarent, se alter posse cum capere, noluerunt hoc dannum domini inferre.

Ad secundum: Hec et plura similia Samsoni nūquæ non potuit per vires naturales, sed per robur supernaturale, quod ipsi habitualiter (1) præstis fuit, donec illud cupiā sua (2) amitteret. Certe quid magni lujuhero gesta vel obiter et per transensem aspicit, mira ubique videt, inq' miracula; in nativitate, vita, morte (3). Neque Deo omnipotenti difficilis est, miraculum respectu nostri majori patrare, quām mihi, ut jam alii (4) observavimus, et ex eo patet, quid Deus nihil difficile est. Omnipotenter enim divine, id est, potentia infinita nullus effectus est productu facilius aut difficillior altero, sed omnium et singulorum productio (dummodo possiles sint), seu nullam impli- cantiam seu contradictionem involvunt est, aequo facilis. Atqui increduli neque in factis Samsonis, neque in aliis mirabilibus S. Scriptura implicantiam seu contradictionem ullam unquam ostendere potuerant, nec unquam potuerunt. Ceterum Samsonem extraordinaria prorsus, et humanæ vires longè superanda fortitudinis specimen edidisse, etiam inde elucescit, quia fama de stupendi ejusdem factis adeo in ore inclaruit, ut gentiles, quemadmodum illa multa ex sarcis litteris desumpta ad ethnicas fabulas suas deterrerent, ita etiam Herculem Samsoni similius ambitiosus mendacio confinxerit. Verus itaque Hercules, cuius occasio gentilium fabulae de suo Hercule vel Herculis prognate sunt, erat Samson; ut ex multis indicibus probani Serarius (5), Cornelius à Lap. (6), et Calmet (7), comparando vera Samsonis facta cum fictiis Hercules gestis.

Ad tertium: Qamvis Samson ob eximiam roboris sui præstantiam, rerumque ab se uno gestarum magnitudinem atque admirabilitatem per tropum non inepti gigas vocari possit; tamen propriæ gigas non fuit, ne giganteam corporis molem ac figuram habuit. Nam 1º id verbo aliquo innuisset Scriptura, ut in Goliath, et aliis; sed Scriptura nullius Samsonem vocat gigantem, nec dicit, eum gigantæ corporis mole et statuta fosse. 2º Non petiissent ab eo per Dilectum Philistici (8) quām re suum habere colloquuntur. Omnia enim luisset persuasio, in vastâ illi corporis magnitudine (siquidam eam Samson habuisset) si non illud esset. 3º Fortitudo Samsonis non in gigantæ corporis mole, sed in capillis suis erat. 4º Momenti nullus est argumentum, quod Samson utrasque portæ force humeris imponeat non potuisse, nūscis ingenti latitudine habuisse.

(1) Vide supra, num. 29 ad finem.

(2) Jud. 16; 17, 21.

(3) Jud. 13, et sequentibus usque ad c. 17.

(4) Vide supra, quest. 4, de libro Josue, open. III, in solutione.

(5) Comment. in Jud. cap. 16, quest. 36

(6) Comment. in Jud. cap. 16, v. 50.

(7) Comment. in Jud. cap. 16, v. 51.

(8) Jud. 16, 5.

517

tudine habuisset extensis. Nonne enim quāmplurimi quāmplurimi, que ipsorum humeri latiora sunt, ferunt? Nonne valvi valvi imponere, sicut ferre possunt? Praeterea, quando vires supernaturales sunt, non requiriunt, ut amplius, magnum, immaneque supra consuetum modum corpus sit; cum et in mediocre corpore illas progne possit Dominus. Hinc ad solvendam modo allatum objectionem neutrum necesse est cum Rabbi Simeone Hachasid (1) dicere, Samson humeros adeo latos fuisse, ut inter eorum utrumque essent cubiti sexaginta; prout de hoc Thalmulico Rabbi narrat Serarius et Corn. à Lap.

Ad quartum: *Hec cum Abulensi* (2), verosimile esse, quid, cum media nocte Samson egredetur, custodes ad portam orbis contremuerint, nec tasi sint movere manus adversus eum, sed potius metu mortis fogerint. Sciebat enim, quid ipse solus favigerat totum agmen Philistinorum et occiderit milie viros (3). Unde Samson nulla impeditio deinceps januas urbis ad terram, et asportavit eas. Ceterum Deus sapiensissimum finem habuit, Samson concedendi supernaturales vires ad portæ portæ urbis cum probris horum suorum asportandas. Samson enim media nocte tollens ambas portæ portæ urbis Gaza representationabat Christum, post medianam noctem se sepulcro resurgentem, ac lapidem sepulcri amoveniente, insuper portas mortis et gehennæ auferente, indeque Patriarchas et Prophetas, sanctosque omnes cum triumpho educentem. Ita S. Augustinus (4), S. Hieronymus (5), S. Gregorius M., qui ita (6) pronuntiat: «Quem nisi Redemptorem Samson ille significat? Quid Gaza civitas nisi infernum designat? Quid per Philistinos nisi Iudæorum perfida demonstratur? Qui cum mortuum Dominum videbent, ejusque corpus in sepulcro iam positum, custodes illico depetraverunt, et eum, qui auctor vita claruerat, in inferni clausis retinuerunt, quasi Samsonem in Gaza se deprendisse lateti sunt. Samson vero media nocte non solum exiit, sed etiam portas tutti; quia videlicet Redemptor noster autem lucem resurgens, non solum liber de inferno exiit, sed et ipsa etiam inferni clausa destruxit. Portas tutti, et montis verticem subiit, quia resurgendo clausa inferni abstulit, et ascendendo celorum regna penetravit. Itam ergo resurrectionis eius gloria, fratres christissimi, que et prius demonstrabatur ex signo, et post patut ex facto, tota mente diligamus, pro eius amore moriarum.»

53. Quæres XII: *An credibile sit, quid Deus Samson, Jud. 16, 28, 29 et 30, supernaturales vires concesserat ad duas columnas domus concutendas, et sic ulciscendum se de hostiis suis, et tam hos, quām seipsum communis ruinæ edifici occidendum: cum tamen*

(1) In Sutach cap. 1, fol. 10.

(2) In Jud. cap. 16, quest. 4.

(3) Jud. 15, 15.

(4) Serm. 107 de Temp.

(5) In cap. 4, ad Ephes.

(6) Homil. 21 in Evang.

odium intrinsecum, et occiso sui ipsius sint contrâ jus naturæ?

Evidētum intrinsecè malum seu iure nature prohibitum est *odium intrinsecum*, hoc est, si quis inimico vult vel infert malum ut malum, sive hoc fine, ut ipsi male sit; non verò si inimico vult vel infert quidem aliquod malum vel molestum aut damnosum, sed ex alio sapient fine, e. g., ut inimicus justè puniat, aut gloria Dei vel reipublice felicitas defendatur, aut hæ recuperetur. Jam verò, licet Samson, antequam columnas domus concuteret, privatam tantum execrationis sue ultionem à Deo flagitaverit, dicens, Jud. 16, 28: *Domine Deus, memento mei, et reddere mihi misericordiam pristinam, Deus meus, ut ulciscar me de hostiis meis, et pro ammissione diuina tunimum unum ultionem recipiam;* tamen quia ipse publicus erat populi sui iudex vindicque, et quia Apostolus, Hebr. 4, 12, eum à fide et fortitudine commendat, illumque inter sanctos V. T. enumerat; hinc omnino verisimile est, ipsius tanquam personam publicam, judicem et vindicem populi Israëlitici omnem hanc ultionem retulisse ad Dei honorem et reipublice sue bonum utique laudes idolo Dagon à Philistinis ob se capti attributas (1) admireret, et Deo vero restitueret: qui finis erat sapientissimus et sanctissimus. Accedit, quid lex naturæ de dilectione inimicorum (2) time nondum fuerit ita nota hominibus, sicut est in lege evangelica à Christo Domino clarè promulgata (3). Unde Samson illam potuit vel ignorare vel in illis angustiis publicaque confusionis non adeo expeditisse, intentione sua potissimum ad Dei honorem vindicandum, et bonum populi sui procurandum directa.

56. Neque Samson peccavit seipsum occidendo. Quamvis enim sibi ipsi proprio consilio ac voluntate mortem inferre fas nemini sit (4); tamen Samson, se communis ruinæ illi domus collabentis exponendo, sibi quia sine morte conscientio, non peccavit; quia id non humano aut proprio consilio, sed instincta spiritus S., qui es Dominus vita et mortis, fecit; prout S. Augustinus ex tantarum, que tum temporis et ad opus illud confidencium (puta, ad concutiendas columnas) illi à Deo indite sunt, virum miraculo colligunt. Nec Samson, inquit (5), alter excusat, quidam.

(1) Sic enim legitimus Jud. 16, 25 et 24: *Et principes Philistinorum convenierunt in unum, ut immolarent hostias magnificas Dagon deo suo, et epularentur, dicens: Trahidit Deus noster inimicum nostrum Samson in manus nostras. Qued etiam populus videns, leuddabat Deum suum, eademque dicebat: Tradidit Deus adversarium nostrum in manus nostras.*

(2) Vide interpretes, Cornelium à Lap, aliosque in Math. 5, 45, aut Pentateuchum contra incredulos à nobis propagatum, sect. 2, cap. quest. 35.

(3) Math. 5, 44; Luc. 6, 27 et 35.

(4) Haec in Christianorum legibus certissimam doctrinam Serarius, Comment. in Jud. cap. 16, quest. 31, etiam ethnorum philosophorum effatis hunciter confirmat, ac inter alias at: «Ipse sunt Plato, I. 9 de Legibus, qui seipso interiecerunt, eos a communis aliorum arcer septulpari, vulnus obscuros; et sine statua, sine inscriptione illa'suis in sepulcri computrescere ignorabiles.»

(5) Math. 21 de Civit. Dei, cap. 21,

quod seipsum cum hostibus ruinā domūs oppressit, nisi quia Spīritus latenter hoc iussert, qui per illum miracula faciebat? Et alibi (1) ait: Quodcum minic occidit et scipsum Samson, quando super se et super illos dejectum domum, mortem, quam mox ab eis fuerat perpresso, communem volvit cum illis habere quia non posset evadere. Quid quidem non sūta sponte fecit, sed hoc Spīritu Dei tribendum est, qui usus est eo, ut faceret, quando illi defuit, quod facerentur poterat, quando idem Spīritus defuit. Eadem doctrinam tertio loco (2) inculcat, docens: Samsonem hoc fecisse non humanitas decopit, sed divinitus jussum nec errauit, sed Deo obedientem. Tum subdit haec verba: Cū autem Deus teut, sequē jubore, sine ullis ambigibus intimat, quis obedientiam in crimen vocet? Quis obsequium pietatis accuset?

Confirmatur I. Apostolus ad Hebr. cap. 11, Samsonem à fide et fortitudine commendat, cumque inter eos, qui fide et morum sanctitate praestabant collocatis verbis: Et quid adiuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Jephthe, David, Samuel et Prophētes, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt reprobationes, obturaverunt oris leonum. Atqui tam insigne elogium de Samson Apostolus non dixisset, si existimasset, Samsonem domūs illius ruinā se obruendo peccasse, sicut in mortali culpa mortem obiisse maximē subiit.

Confirm. II. Non tantum S. Augustinus sed etiam S. Ambrosius à peccato excusat Samsonem, seipsum dicto modo occidentem; inquit ait, cumdem in morte seipsum viciisse: Etsi incomparabilis, inquit (3), in hac vita fuerit, tamen in morte seipsum vicit, et insuperabilem gessit animum, ut contemneret, et quasi pro milio haberet vite finem omnibus formidolosum. Virtus igitur fuit quid victoriarum numeri diem clausit, nec caput exstum sed triumphalem inventit. Denique non telis, sed cadaveribus hostium pressus, humatus est, propter tectus triumpho. Similiter S. Paulinus (4) de Samson ait: Qui servus gloriante vixerat hoste, obruto vitor cadit. Denique sanctus velutus auctor Bachiorius (5) Samsonem omnino vocat martyrem, quod pro Dei religione et honore ultra occubuerit, sed (ut Cornelius à Lap. ait) abusivè. Sic enim milites contra hereticos vel Turcas pugnando essent martyres, quod nemo dicit; martyr enim propriè talis non pugnat, sed patitur.

(1) L. 4 contra Gaudentium cap. 51.

(2) L. 4 de Civit. Dei cap. 25.

(3) Epist. 70.

(4) Ad Cytherium.

(5) Epist. ad Jammarium de recipiendis lapis ait: Ecce in fine seculi consistimus. Instant pro Christi nomine prælia passionum. Quid mirum, si illi quem fornicatione hasta percussit, in passionis congreSSIONE superaverit? Quid, si vitor fuerit in martyrio, quem vicerat incontinenti et libido? Nonne sic fecit ille Nazareus et reprobatione natus? quem cum in pernicie sul, mulieris blandimenta vicis-

37. Porro ad excusandum Samsonem à peccato, dim seipsum cum Philistheis ruinā domūs oppressit, interpretes Serarius, Cornelius à Lap., aliisque plurimi solent affirme adhuc aliam rationem distinctam à speciali Spīritus S. inspiratione, quia id fecit Samson. Nam ita argumentantur: Etiamsi Samson nullam particularē divinam inspirationem ad hoc habuisset, tamen sola virtute muneric sui, scilicet judicis ac liberatoris Israel, potuit hostibus populi sui interitus moliri, quanvis previderet, se mortem effligeret nequam posse, verum cum aliorum clade se quoque interitterit; dummodo hāc in re ad hostium detrimentum, et Dei gloriam, veluti primam præcipuam rationem, animum adverterit; mortem autem suam indirecte dūtaxat voluerit, aut potius permisit, veluti quid necessarium, ut rectum, laudibusque dignum facinus exequatur. Atqui hanc intentionem Samsonem habuisse, nullatenus dubitandum est. Primum enim ipsius consilium fuit, gloriari Dei uiscendi; alterum verò pro illā vitā quoque suam tradendi, quanquam eam servare maluisset, si id cum interitus hostibus illato fuisset possit. Quod autem, quanvis directe, primariō per se sum ipsius mortem deligere, procurare ac efficere non licet, licet tamē sit, indirecte, secundariō ac per aliud, seu in alio velut seu potius permittere, quod per se bonum et honestum est, sed non potest nisi morte nostrā obtineri; patet in quotidianis bellicis fortitudinis, sanctissimeque religionis, et martyri exemplis. Non elegit, inquit Cajetaus, in hujusmodi casibus more propria in seipso, sed per se eligit mors hostium, et concomitante propria more toleranda admittitur propter bonum ultionis.... Sic princeps exercitū prostratur hostes, mortem (sui ipsius) concomitante non respuit. Itaque Samson hic propriè seipsum non occidit, cui fecisset, si gladio se transfodisset, vel caput ad columnas allisisset; sed permisit tantum se communī cum hostibus ruinā opīrini; sicut Eleazar videns elephanterum regium, illi se supposuit, eumque occidit, ac ejus ruentis mole obrui se permisit, ut populum liberaret, 1 Malach. 6, 46.

38. At appones: Samson non tantum permisit, sed directe sui ipsius occisionem voluit et positivè intendit; prout satice indicant hec ejus verba, Jud. 16, v. 50, antequā columnas concuteret: Moriatur anima mea cum Philisthī; — Resp. cum Serario et diec. haec Samsonis ultima verba partim videri votiva, partim permisiva. Votum seu optatio est, ut moriantur Philistheis; permisio, ut ipse simul moriatur, quasi diceret: Opto et volo, Philistheos mori, et hujus ruinā domūs obrui, et hoc ut fiat, non recuso quin et ego cum illis moriar, simulque obruar; quemadmodum, ut pauci autē ex Cajetano audivimus, «princeps exercitū prostratur hostes, mortem propriam concomi-

sent, postmodum in fine obitū sui sub martyrii passione majorē inimicorum exercitū prostravisse, quam autē, quando Nazareus, hoc est, immaculatus fuerat, reperitur. »

tantem non respuit. Vel cum Angustino dicendum est, id Samsonem ex speciali Dei inspiratione, qui est Dominus vita et mortis, dixisse et fecisse. Sed

Instab: S. Augustinus (1) et S. Bernardus (2) expressè dicunt, alter Samsonem excusari non posse, quām per latenter internumque Spīritus S. jussum; ergo altera ratio, quod tantum indirecte et permisive moriem suam intenderit, euendeat a peccato non excusat. — Resp. 1°: Etiamsi dūtaxat prima ratio (nimis specialis instinctus Spīritus S.) Samsonem a peccato excusat, inconcessa tamen maneret principali nostra assertio, videlicet Samsonem non peccasse, seipsum ruinā domūs obruendo. Resp. 2°: miri fore, si prior tantum SS. Augustino et Bernardo in mentem venisset ratio, sed a posterioribus posterior inventa esse ratio theologi. Nam, ut Serarius (3) ait: Dies dei eructat verbū. Vult dicere: Sicut dies edocet diem aliam, et singuli dies nova identitatem probent divina sapientia argumenta; sic veritates novae et novae successus temporum deteguntur; proin mirum non faret, si Augustinus non omnem rationem excusandi Samsonem a peccato occisionis sui ipsius pervidisset, quam posteriores theologi detexere. Addit tamen idem auctor, eisdem secundam rationem, quam posteriores theologi ad excusandū Samsonem affere solent, ipsi etiam occurritur Augustino, idque colligi posse ex alio supra contra Gaudentium loco S. doctoris; solam tamen laudasse rationem priorem, qua hæc clarior, et ab obscurioribus aliis disputationibus, quibus secunda ratio adhuc obnoxia est, sejunctor.

39. Corollarium. Cum Samson ex singulari Spiritū S. inspiratione (ut SS. Augustinus et Bernardus contendunt), vel certis heroicis, ac eximis religiosis actis (ut ex SS. Ambrosio, Paulino, Bachiario supra adivinus) sese communī illā domūs ruinā involvendo vitam finierit; ac præterea ab ipso S. Paulo ad Hebr. c. 11, inter Patres V. T. fide et sanctitate illustres collocetur, haud dubiē eternam salutem consecutus est. Neque enim verisimile est, quod summa Del bonitatis Samsonem, per irriores et opprobria Philistheorum humiliatum, et ponitentiam jam expiatum, sed nihilominus publicans Israelitici populi, sanctissimæ religionis causam, ad quam natus, et a puro divinitus destinatus erat, strenue agentem, tamque serio et mendaciously preces ad Deum, antequā columnas domū concuteret, fundente (4), nunc in extremo vite tempore siverit gravissimā homicidii culpa contaminari, et per illud ipsum, quod tum patrabat miraculum, non corpore solū, sed animo etiam occidi.

(1) L. 4 de Civ. Dei. cap. 21.

(2) De Precept. et Dispensat. c. 5 ait: Quod utique factum (Samsonis seipsum domūs ruinā obruentis) si defendunt, non fuisse peccatum, primum habuisse consilium indubitate credendum est.

(3) Comment. in Jud. 16, quest. 51, prope finem. (4) Jud. 16, 28, ubi de Samone scriptum est: At ille invocato Domino ait: Domine Deus, memento mei, et reddite mihi nunc fortitudinem pristinam, Deus meus, ut ulciscar me de hostibus meis, etc. Cujus sacri textus expositionem vide supra. num. 33.

At dices: Samson non credit anime immortalitatem, sed eamdem cum corpore interitum putavit; quoniam ultime ejusdem verba, antequā columnas domūs concuteret, erant: Moriatur anima mea cum Philisthī; ergo Samson non est aeternū salvus.

— Resp.: Sensus horum verborum: Moriatur anima mea, etc., non est: Intereat aut morte extinguatur anima mea, id est, ipse spiritus vivificans corpus meum, sed est figura synecdoches, quā pars pro toto (nimis anima tanquam præcipua pars hominis pro toto homine) ponitur (1), quasi diceret: Moriar ego. Aut certè anima mori dicitur non in se, sed corpori, quasi diceret: Moriatur anima mea corpori, ut illud deserat, nec amplius vivificet. » Nam, ut Arias Montanus Comment. in hunc locum eruditus observat, hoc loco (2) in texta hebreo, nephesh, usurpat, quod animam significat, in quantum ea est forma corporis, istud vivificans, seu in quantum corpus nutrit, vegetat, aspirationi et respirationi continenter operat, et corporis membris motum ac sensum sufficit; in quantum vero anima intelligit, judicat, ratiocinatur, et liberè elegit, propriè ruach appellatur (3). Sic etiam antiquis et doctis Latinis facultas intelligendi mens vel animus, facultas verò sentiendi anima dicitur juxta illud veteris poete Juvenalis, satyrā 13:

Mundi

Principio induxit communis Conditor illis (brutis) Tantum animas, nobis animus quoque.

Quando igitur Samson dixit: Moriatur anima mea, non intellexit animum seu mentem (certè hoc à nemine probari potest, præsertim quia animalium immortalitas semper sanctior erat apud Israëlis et Judæos, exceptis Sadduceis et uno altero Rabbino, nequè ac apud Christianos dogma, prout Calmetus (4) erudit ostendit); sed solū dicere voluit: Cesset nephesh, id est, desiat anima mea vivificare corpus.

Instabis: In revelationibus, que S. Mathildis appellantur, dicitur, velle Deum hominibus ignotum esse quid misericordia sua cum Samsonis, Salomonis, Oriensis et Trajanii animalibus fecerit; ergo incertus est utrum Samson salvis sit. — Resp. cum Serario (5), et dico, revelationes, que dicitur S. Mathildis, pseudonymus esse atque commentatias, prout Baronius (6) ostendit, concludens his verbis: « Sed absit ut credamus, quod hujusmodi dirinutis pronuntiationum... Nec si fiat ut credam quid hujusmodi fuisse sanctissimis feminis (Mathildi vel alteri) revelatum, vel ab ipsis

(1) Sic anima pro toto homine ponitur, Genes. 14, 21. Dicit autem Res Sodomitarum ad Abram: Da mihi omnes, cetera tolle tibi; h. e., da mihi cives et subditos meos captivos. Item Genes. 12, 5: Abraham et Lot tulerunt secundum animas, quas fecerant in Haran, h. e., tulerunt liberos, servos, ancillas, quos generaverant, emerant, aut permutarunt.

(2) Jud. 16, 50.

(3) Vide Lexicon hebraico-chaldaicum Franc. Haselbauer littera γ, columnā 38 et 42.

(4) In Dictionario Biblico, v. Animā.

(5) Comment. in Jud. c. 16, quest. 51.

(6) Annalium tom. 8, ad annum Domini 604, num. 46, 50.

« fuisse conscriptum, sed tantum ipsarum nomine ab aliis promulgatum. Abeant igitur vana commenta, silent probris inane fabule, sepianturque eterno silentio. »

40. Quares XIII: *An non melius scriberetur et dicatur Susos, prout in texto hebreo scriptum est, et ab hebraizantibus pronuntiatur, quam Samson, prout legitur in Vulgata latina, et in texto graeco de Iudeo?* Eadem questo institu potest de omnibus aliis nominibus propriis originaliter hebraeis in S. Scripturae occurribent. *Utrum nimis scribi et pronuntiari debeant, prout in texto originali hebreo scripta sunt, et ab hebraizantibus pronuntiari solent; vel potius prout in Vulgata latina et in texto graeco?* Interpretum scripta sunt, et nobis communiter prouiniantur?

Antequam respondemus, observo, hanc questionem inter eruditos esse celebrem et controversam, canique Salmeronem (1), et Jacobum Gretserum (2) jam suo tempore fuse discussisse. Atque hi dui quidem auctorres defendunt, nomina propria quae usus 70 Interpretum et veterum PP. cum tota Ecclesia jam ad inflexionem grecam et latinam emolliuit, non esse ad hebream formationem revocata, idéoque predicta nomina esse scribenda et pronuntianda juxta morem septuaginta Sennum, et SS. Patrum, ac Ecclesiae latine, nimis juxta morem nostram Vulgatam. Rabbini verò, et novelli eorum sectatores (tors non pauci id faciunt ad ostendandam sue lingue hebraice peritiam), contendunt, voces originaliter hebreas, que in graeco aut latino textu alter, quam in hebreo scribuntur aut terminantur, esse hoc ipsa corruptas, nec juxta grecum, latine, sed juxta hebreum codicem scribendas ac pronuntandas.

Sic loco *Eva* εἶναι disyllabum, *Noe* — *Noach* τὸν monosyllabum; nam patch suffurat non facit syllabam distinctam, sed cum precedenti coalescit in unam. Sic loco *Mathusala* dicunt *Metuschelach* מְתַשֵּׁלָךְ quadrisyllabum: penultima longa. *Samson* — *Schimmon* שִׁמְמֹן disyllabum: prima longa. *Job* — *Iob* disyllabum. *Nabuchodonosor* — *Nabuchadnezer* נָבֻכָּדְנָזֵר quadrisyllabum: penultima longa. *Cyrus* — *Coresch* כָּרְשׁ disyllabum. *Darius* — *Darijeh* דָּרִיְה disyllabum: secunda longa. *Ezechias* — *Chisqiyahu*, vel *Chisqiyah* קִישְׁקַיָּה quadrisyllabum: penultima longa. *Messias* — *Moschiach* מֹשִׁיחָה disyllabum: proper patch suffurat. *Jesus* — *Jehoschua* יְהוֹשֻׁעַ disyllabum: secunda longa. *Maria* — *Miriam* מִרְיָם disyllabum: penultima longa. *Hieronimus* — *Jirmachai* יִרְמָחָי quadrisyllabum: penultima longa. *Ezechiel* —

(1) Proleg. 9 in SS. Evangelia. can. 18 et 19.

(2) Tom. 8, in defensione Operum Bellarumini, tractatu de novis sectoriarum translationibus bibliicis, cap. 8, ubi ad finem hujus capituli scriptum Pagnium, quod hanc Rabbiniacum pronuntiandi rationem, etiam in novum Testamentum à se ex graeco in latinum linguam conversum, traducere conatus fuerit planè contra ipsam Evangelistarum et Apostolorum consuetudinem.

Yechizel, D. Guarini legit *Yehesquel* יהֶשְׁקֵל trisyllabum: secunda longa. Sic loco *Abdias* dicunt *Hobadiad* הָבְדַיָּד trisyllabum: secunda longa. *Habacuc* — *Chabagog* חָבָבָג trisyllabum: secunda longa. *Michaels* מִיכָּאֵל disyllabum. *Sophonias* — *Tsephaniyah* צְפַנְיָה trisyllabum: secunda longa. *Zacharias* — *Zerchariah* זְרַחְיָה trisyllabum: secunda longa. *Judea* — *Yehuda* יְהֻדָּה trisyllabum: secunda longa. *Samaria* — *Schemeron* שְׁמְרֹן trisyllabum: secunda brevis. *Jerusalem* — *Yerushalaim* יְרֻשָּׁלָּם quadrisyllabum: penultima longa. *Sion* — *Tzjon* צִיּוֹן disyllabum. *Damascus* — *Damek* דָּמֶק disyllabum: secunda longa. *Sodoma* — *Sedom* סְדוֹם disyllabum. *Gomorrha* — *Hama* חָמָה trisyllabum: secunda longa.

Hoc igitur, similesque sunt voces, in quibus novelli hebraizantes differunt à pronuntiacione communi, quæ nostra Vulgata haec nomina iusta usum 70 Interpretum et veterum Patrum scribere consuevit (1). Ego verò cum Salmerone, et Gretsero dico, has voces iusta usum septuaginta Sennum, et nostra Vulgata latine esse scribendas et pronuntandas, ex sequentibus causis.

1. Maxima pro nostrâ assertione stat auctoritas. Nam jam per trecentos ante Christum natum annos septuaginta Interpretes voces illas seu nomina propria hebreia ad formam grecam inflexerunt, quorum hac in re consuetudinem S. Hieronymus (licet linguae hebraice optimè peritus), aliisque SS. Patres secuti sunt. Jesus quoque junior, qui liberum Ecclesiasticum ex hebreo in grecum vertit, quicque erat nepos senioris Jesu, filii Sirach, is, inquit, licet longè ante adventum Christi crucifixus, et natione Iudeus fuit, hebreia tamen nomina nonnulli ex modo, quo ab Ecclesia catholica pronuntiantur, in graecum eloquim verit. Si exempli causa, Eccl. 44, 17, scriptis *Ne*, non *Noah*, ibid. 48, 19, *Ezezel*, *Ezekias*, non *Chisqiyahu*. Addit etiam Evangelistas, et Apostolos, quorum nobis debet esse sacra sancta auctoritas, qui pariter scripsere et dixerunt *Hezekias* *Esaias*, non verò *Yeshachaihu*; ut ex graeco textu (2) Evangelii S. Luce et S. Joannis (3), et ex D. Paulo patet, qui frequenter *Esaiam*, eum semper *Eliezo* vocat (4). Numquid igitur nobis ab Apostolo et Evangelistis ad novellos Rabbinos sit relabendum, et ab his potius, prater illis discende nominum pronuntiationes? Praterea Josephus et Philo, qui et ipsi Iudei fuerant, et graecum et hebreice doctissimi, hæc in re nobiscum sentunt.

(1) Vide preter Salmeronem et Gretserum, modis citioris, etiam Sextum Seneensem, I. I Bibl. Sanct.

(2) Evangelia S. Luce et Joannis originaliter ab his Evangelistis graece scripta sunt, et probabilis estiam Epistola ad Romanos mox citanda D. Pauli; quoniam quidam censeant, hanc Epistolam originaliter scriptam esse latine; sed in ordine ad presentem nostrum finem perinde est, sive originaliter graecæ, sive latine scripta sit, ut considerant facilius.

(3) Luc. 5, 4, item 4, 17. Et Joan. 4, 25, item 12, 38, 39 et 41.

(4) Ad Rom. 9, 27 et 29, item 10, 16 et 20, item 15, 12. Poteris autem textum graecum (sicut etiam hebreicum, etc.) S. Scriptura invenire in Bibliis polyglotis card. Ximenen.

Josephus enim non veretur dicere Adamum, Abraham, Salomonem, et ita de reliquis nominibus hebreis, ea in singulis casibus infectando juxta consuetudinem græce et latine lingue. Et profecto haec inflexio inservit plurimum ad maiorem casuum cognitionem, et significacionem accipendam; in quo scépe hebreia deficit, quia casus non habent, eti articulos habent, quos de more nominibus prefigunt; quibus cum Latinis careant, non ita facile nomen indeclinatum, indicat casum, siue declinatum, sed orationem reddit ambiguam. Ceterum idem auctor (1) *Eliezo*, *Esaiam*, prophetam vocat, non *Yeshachaihu*, et *Eliezo*, *Ezechiam*, non *Chisqiyahu*, et (2) *Eliezo* *Hieremiam*, non *Jeremiah*. Atque (3) ratione reddunt, cur hebreia nomina non hebreice preferat, respondet solere hebreia nomina, cum græce virtutem, lenitatem, quo mollius et blandius sonent. Similiter Philep Judeus (4) vocat *Hieremiam*, et *Esaiam*, *Sodomam* et *Gomorrah*, non *Sedon* et *Homora*. Accedit auctoritas S. Hieronymi, qui, quamvis lingue hebreia optime esset peritus, tamen in suis operibus nomina hebreica non hebreice, sed juxta morem Ecclesie et nostra Vulgata (que potissimum ex hujus S. Patris versione, vel emendatione composita est) pronuntiat.

II. Ratio ipsa nos docet, retinendum pronuntiationem nominum hebreorum, prout ea de facto in Vulgata nostra, et ab Ecclesia proferri solent. Quis enim necit totam pronuntiationem rationem inconstantem prorsus esse, et incertam, ac ab usi potissimum pendere, quem penitus arbitrium est, et jus et norma loquendi, ut (5) Hor. cant. Sic alter proferet hebreas voces Iudeus Occidentalis, et alter Orientalis, et inter Occidentales aliter Hispanus, vel Lusitanus, alter Gallus, alter Italus, alter Germanus. Porro ex omnibus haec tenus dictis fluent sequentia corollaria.

41. Corollarium I. Mala est hec novelorum Rabbinorum argumentatio: Hoc nomen non profertur more hebreo, aut non scribitur cum omnibus litteris, quibus in hebreo textu scriptum est, aut non habet terminacionem hebream: ergo est corruptum, aut vitium. Nam ut Salmeron, loc. cit., recte ait: « Non mina propria, que usus 70 Interpretum et veterum Patrum cum tota Ecclesia, jam ad inflexionem graecam, aut latinem emolliuit, non opus est ad hebream formationem revocare. Durum est enim et auribus latini et græci, pro *Esai*, dicere *Yeshachaihu*; pro *Hieremiam*, dicere *Jirmeialu*; pro *Nabuchodonosor*, *Nabuchadnetzor*... et multa his similia, que nostrorum nonnulli, eti aliquo viri docti et prudentes, a Judæis religiosis praetexta decipi acceptur, et in Ecclesiis Dei inixerint, atque illi (Ecclesiæ nimirum) tanquam egregium et singularare munus obtulerint; cum tamen revera aut parvum aut nihil ad rem facere, et tantum novitatem sapere

(1) L. 10 Antiq. Jud. cap. 1.

(2) Ibidem, cap. 10.

(3) L. 2 Antiq. Jud. cap. 4.

(4) De Cherubin et romphœa, et de ebrietate.

(5) De Arte, haud procul ab initio.

et videbentur, et de illis enim Paulo, 1 Tim. 6, 20, dicere possimus: *O Timotheo, depositum custodi*; *et deitatis profanas vocum novitates*, etc. Hicunque Salmeron. Ceterum ipsius illi novelli hebraizantes non semper institutum suum observant, sed nomina hebreia quandoque emolliunt, eaque, ne nimis dura et aspera auribus illabuntur, alter scribunt et pronuntiant, quæ in textu hebreo scripta sunt. Sic passim dient et scribunt *Simson* loco *Samsor*; cum tamen, si textum originalem hebreum exactè sequi vellent, non deberant dicere et scribere *Simson*, sed *Schimson*. Nam omnibus, qui vel leviter lingua hebreia timet, notum est, quid valor littere hebreice (2) in orthographia cum puncto in dextro cornu (3) sit *Sch*; cum puncto verò in sinistro cornu sit *S*. Cum igitur in nomine hebreo שְׁמָעוֹן, in utrâque litera (2) punctum sit in dextro cornu (ut patet legenti textum hebreum, e. g., Jud. cap. 15 et 16), pariter consequens est, strictè ad literam hebreicam scribendum et pronuntiandum esse *Schimson*, et non *Simson*.

Coroll. II. Absurdum et absolum est, in versione originalis textus hebrei in linguis latinas passim hebraizare, et nomina propria hominum, locorum, et similium in veteri Testamento posita ita transformare, et ab usitata scribendi et pronuntiandi formâ detinere, ut, que aliquo ipso etiam plösi notissima, et apud vulgus ex antiquo usit vulgatissima sunt, vix ad doctis intelligantur, nisi quis mentem attente advertat. Id ut clarius patetfacetur, integrum aliquem catalogum ejusmodi novarum versionum hebraizantium textus Jac. Gretserus, loc. cit., ex quo pauca duntaxat hujus rei exempla profero. *Oecolampadius* principium *Esai* prophete, quod in nostra Vulgata ita sonat, *Viso Isai filii Amos*, quam vidit super *Judam* et *Jerusalem* in diebus *Ozia*, *Jonathan*, *Achaz*, et *Ezechias*, regum *Juda*, alter latine videt hoc modo: *Viso Jesaiachai filii Amos*, quam vidit super *Jerusalem*, et *Jerusalem*; in diebus *Yisaiahu*, *Jotham*, *Achaz*, *Jehtisukia* regum *Iudeah*. Quis, queso, ista inteligit, et quis dicat, se habe latini, latinesque auribus consuetè proferre? Sed hinc fortassis incommodè redditum attulit versio Junio-Tremmeliana. Audi et judica: *Viso Yeshachai filii Amos*, quam vidit de *Jehtu* et *Jeruschalainis*, à temporibus *Huziide*, *Jotham*, *Achaz*, *Jehtisukia*, regum *Judea*. Ubi nescias, num latini, scylonicam, vel dalmaticam linguan audias. Alterum exemplum sit initium *Hieremias* Prophete quod in nostra Vulgata ita sonat: *Verba Jere-* *mias prophetæ filii Helciae, de sacerdotibus*, qui fuerunt in *Anathoth*, in terra *Benjamini*. Versio verò latina Junio-Tremmeliana sic habet: *Verba Jirmei filii Châlikia*, ex sacerdotibus, qui erant *Hamathotis* in terra *Binjaminita*. Terium exemplum sit septimum versiculum primi capituli Daniels, ubi in nostra Vulgata sic legimus: *Et imposuit eis propositus eunuchorum no-* *mina Daniels, Baltassar; Anania, Sidrach; et Azarias Abdenago*. Sed Junius et Tremmelius hunc versiculum latini ita reddiderunt: *Imposuit Danieli nomen Balt-* *schatzaris; et Chamanie, Schadraci; et Mischaeli, Mo-*

chaci; ac *Hazaris*, *Habeducyonis*. Finis nullus foret, si omnia persequi velim. Confer versiones latinas Junii, Tremmelli, Munsteri, et similes cum editione veteri et recepta scribendi et proferendi hujusmodi nomina ratione, que in nostra Vulgata latina observatur; vix ac ne vix quidem intelliges, quinam aut quemnam res illis nominibus significentur; quod non tantum factum est in nominibus propriis hominum, sed et regionum, populorum, fluviorum, urbium; unicum adhuc exemplum addo, nimirum clausulam libelli Ruth, que in nostra Vulgata (1) ita habet: *Hæ sunt generationes Phares: Phare genuit Esron, Esron genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab genuit Nahasson, Nahasson genuit Salmon, Salmon genuit Booz, Booz genuit Obed, Obed genuit Isai, Isai genuit David*. Hanc clausulam Junius et Tremmellius Calvinistæ ita vertunt: *Hæ sunt generationes Peretz: Peretz genuit Chetzon, Chetzon autem genuit Ramam, et Ram genuit Hammaminadab, Hammaminadab autem genuit Naschomem, et Naschomem Salmonem, Salmon autem genuit Bohazam: et Bohaz genuit Hobudem, Hobud autem genuit Iischaim: et Iischai genuit Davide*. Sed satis de his.

Coroll. III. Cum toti christiane antiquitatæ, et universi Patribus tam græcis, quam latinis, et communis omnium Christianorum veterum sensu et consensu hec novitas (scilicet nomina propria in sacris litteris contenta, in idiomate græco aut latine, aut alio à lingua hebraicæ distincte scribendi aut pronuntiandi juxta morem novellorum hebraizantium) adverteret, jure optimo vel hoc solo nomine à nobis exploditur; præsternit quia jam ante exortum christianismus eadem novitas septuaginta Interpretibus prorsus erat incognita, qui hebraicæ et græci lingue perittissimi, procul dubio non ignorabant, quomodo nomina propria originaliter hebreæ, si in aliis linguis, e. g., græcam (id est de latinità) vertenda essent, scribenda et effendenda sint. *Nam quod post tot annos, in imo secula, quidam nuperriini Hebreiste et Rabbinisti eos accusant, quasi nec hebreicæ, nec græcæ satis docti, id, inquit Gretserius, loc. cit., aperitor est calumnia, quam ut refutationem mereatur, et solo risu, solisque sibi digna.* Idem auctor additæ auctoritate septuaginta Interpretum, ipsum quoque Zwinglium, quantumvis novatorum maximum, non parum movisse, quò minus peregrinari illam novellorum hebraizantium pronuntiationem approbat.

Omnibus ergo persensis nomina propria originaliter hebreæ scribenda et pronuntianda sunt iuxta consuetudinem septuaginta Interpretum, et nostræ Vulgate latine. Aut numquid cogendi Christiani, ut non amplius cum Apostolis et Evangelistis Servatorum nostrorum appellant *Iesum*, sed *Jehoschua*, neque amplius dicant: *Ave, Maria, gratia plena*, sed cum Pagano pronuntiant: *Ave, Miriam*, etc? Verum audiamus.

(1) Ruth. 4, 18 usque ad finem capituli.

ARGUMENTA CONTRARIA.

42. Argum. I. Ipse S. Hieronymus (1) ait: *Diligentem et studiosum lectorem admonendum puto, si tamen scientiæ Scripturarum, et non vanis orationis declamationibus dicatur, ut sciat omnia verba hebraica, et nomina, que in græca, et latini translatione sunt posita, nimirum vetustate corrupta, scriptoriumque vitio depravata; et diu de invenientiis scribuntur invenientiæ, de verbis hebraicis facta esse sarmatica, in modo nullius gentis, dum et hebreæ esse desiderant, et aliena esse non experint.* Eamdem sententiam hic S. Pater confirmat alibi (2) his verbis: *Liber vobis loquer: ita in græcis et latini codicibus hic nominum liber (loquitor de libro Paralipomenon) vitiosus est, ut non tam hebreæ, quam barbara quedam et sarmatica nomina conjecta arbitrandum sit;* ergo, cùm justa ipsius S. Hieronymus nomina hebreæ in translationibus seu versionibus græcis et latini adeò corrupta sint, merito ea scribenda et pronuntianda sunt, prout in textu originali hebreo scribuntur.— Resp. S. Hieronymus non loquitur de versione septuaginta Interpretum, aut nostra Vulgata latina, sed de aliis versionibus græcis aut latinis, in quibus nomina hebreæ dicto modo erant corrupta et vitia. Nam in posteriori loco (scilicet Praefat. in l. Paralipom.) post verba: *ut non tam hebreæ, quam barbara quedam et sarmatica nomina conjecta arbitrandum sit, immediatè ita pergit:* *Nec hoc septuaginta Interpretibus, qui Spiritu S. pleni, ea, quæ vera fuerint, transtulerant, sed scriptorum (id est, describentium) culpe adscribendum, dum de emendatis invenientiæ scriptant, et sepè tria nomina subtractis è medio syllabis in unum vocabulum cogunt; vel è regione unum nomen proper latitudinem snamp in duo vel tria vocabula dividunt.* Hiccumque S. Hieronymus doctè monens, eos codices, qui tunc circumfenerant, sive græci, sive latini, multis vitiis foisse depravatos. Non tamen hoc in versu de omnibus asseverat, nec nos de nostri Biblii emendatis (puta, de nostra Vulgata latina) id assere audere debemus. Cum enim ipse S. Hieronymus ex fonte hebreo novam et emendatam versionem latinarum veteris Testamenti conferat, ex qua nostra Vulgata vetus Testamentum potissimum (3) constat, isque etiam in aliis suis scriptis et operibus nomina propria hebreæ scriperit, prout nostra Vulgata latina et septuaginta Interpretes eadem exprimunt, planè pandi non sumus, dum illa nomina propria juxta consuetudinem septuaginta Interpretum, et nostra Vulgata seu ipsius S. Hieronymi scribimus et pronuntiamus.

43. Argum. II. Negari nequit, quid in nominum propriorum pronunciatione septuaginta Interpretes, et

(1) *Commentar. in Ezechiel. cap. 40.*

(2) *Praefat. in l. Paralipomenon, sive (quod idem est) Epist. 108 ad Domitionem et Rogat.*

(3) *Dixi potissimum. Nam Psalterium, libri Sapienæ, Ecclesiasticæ, et Machabeorum in nostra Vulgata non sunt ex versione S. Hieronymi desumpta, sed ex veteri Vulgata seu Italiæ.*

PARS II. SECT. III. DE LIBRO RUTH.

nostra Vulgata multum discrepent à textu hebreo, presertim punctis vocalibus Masorethiis hodiè instructo; ergo vel Masoretha (1) errârunt, vel septuaginta Interpretes, et nostra Vulgata latina. — Resp.: Conc. ant., neg. cons. Nam septuaginta Interpretes, et Interpretis latini nomina propria originaliter græcia et latini auribus, quantum potüre, accommodarunt. Quapropter non solum ultimas syllabas græcas aut latini terminations septuaginta, verum etiam ceteras, quantum per earum naturam licuit, mollire conati sunt, addendo, vel omitendo, aut mutando vocales aut consonantes. Ex nominibus itaque propriis aliter ab Hebreis, et aliter à Græcis vel Latinis scribi ac pronuntiari soliti nec adversus septuaginta Interpretes et Vulgatanam latinan, ne adversus Masoretharum punctuationem firmum colligi potest argumentum. Masoretha nomina illa, prout ab Hebreis semper pronuntiata sunt, et pro lingue hebreæ, ex quæ deducuntur, inde punctis vocalibus instruxerunt; septuaginta vero Interpretes, et Interpretis latini (nempe S. Hieronymus), cujus versionem latinan Vulgata nostra continet, plerisque nomina hebreæ juxta consuetudinem græce vel latina lingue, ut par erat, inflectebant.

At inquires: Hoe ipso quod illa nomina in textu græco aut latino alter terminantur, et pronuntiantur, quam in hebreo incorrupto, evidens signum est quod in græco et latino vitia sint.— Resp.: Nego hoc illatum. Nam non sunt vitia, sed prudenti consilio immutata, ut ex dictis abunde constat. Accedit, quod hec mutant seus inflexio græca vel latina nominum originaliter hebreiorum plurimum inserviat ad maiorem casum cognitionem, ut jam supra (2) observavimus. Denique omnia hæc de re hucusdicta confirmo hæc paritatem: *Si quis, v. d., dialogum inter Petrum, Joannem et Georgium habitum ac germanico idiomate conscriptum in linguan latinan vertetur, retinent nominum propriorum terminatio[n]em germanicam, et e. g., sic verteret: Peter ad Johann et Georg dicebat, etc., malè ageret, et cachinos contra se excitaret. Debuisset enim nomina propriorum juxta morem lingue latina terminare hoc modo: Petrus ad Joannem et Georgium dicebat: sic a pari nomine propria originaliter hebreæ in versione græca aut latina juxta morem græce aut latina lingue inflectenda et terminanda sunt.*

SECTIO III.

DE LIBRO RUTH.

Liber Ruth dicitur, quia, licet in eo etiam Booz et Noëni, ac aliorum gesta continantur, quæ tamen de

(1) *Masora vox hebreæ traditionem significans, de iurato ex verbo hebreo Masor, quod tradere significat. Doctores hebreorum Masoretæ dicti sunt, qui lectionem sacri textus S. Scriptura determinant, additis punctis vocalibus indicantibus, quosmodi textus ex antiquis Patrum traditione legi debent. Unde illi nonnul. Masorethæ, eorumque operi *Masora*, sive traditio indutum. Vide Calmeti Dictionar. Biblic. v^o *Masora*.*

(2) *Num. 58, probat, I, ex auctoritate.*

Ruth (cujus adversam primū, dein secundam fortunam exponit) referuntur, plura sunt mirabiliora, et mysteriorum plena. Aliqui hujus libri auctorem faciunt Ezechiam regem, alii Esdram, alii Samuelem; quæ ultima opinio plures habet patronos, et verior videtur, tum quia Samuel sub hoc tempore vixit, tum quia ipse librum primum Regum conscripsit, ad quem, ut mox videbimus, liber Ruth viam sternit.

44. Quæres I: *Cur liber Ruth medius ponitur inter librum Judicium et quatuor libros Regum?* Resp. cum Cornelio à Lap. (1) hoc ideo fieri, quia libellus Ruth est appendix libri Judicium, et manuductio ad libros Regum. Ac imprimitur appendix libri Judicium, non ratione materie, quasi ad publicam judicium, vel populi Israelitæ sub judicibus historiam quidquam faceret (exponit enim fermè ea duntaxat quæ privatin in Booz editibus et familiâ gesta sunt), sed ratione temporis, quia Judicium etatæ historia Ruth contigit, ut legimus in principio hujus libri Ruth 1, 1: *In diebus unius iudicis, quando iudices prævarant, facta est famæ in terra.* Horum itaque sensu liber Ruth est appendix libri Judicium; unde et ab Hebreis illi annectitur. Sed etiam est preludium et quasi manuductio ad libros Regum, quia Davidis genealogiam et originem capitulo recenset, adeoque historiam regni Davidici et regum ab eo descendenter veluti preludit.

45. Quæres II: *Cur Elimelech, Ruth. 1, 1, dicitur fuisse de Bethlehem Juda, cum ejus filii, ibid., 2, appellerent Ephræti, quasi ex tribu Ephraim?* Equidem nomen Ephræti quandóque in Scripturā usurpat ad innumeros virum quempiam ex tribu Ephraim (2); sed hic significat hominem è Bethlehem Juda. Vetus enim nomen civitatis Bethlehem erat Ephræta (3), et hoc nomine etiam apud Micheam (4) nuncupatur. Imò idipsum clarè indicatur in objecto loco Scripturæ (nimirum Ruth. 1, 2). Nam ibi expressè dicitur: *Duo filii (Elimelechi), alter Mahalon et alter Chilion, Ephræti de Bethlehem Juda.* Scriptura enim plurimum canit Bethlehem Juda vocat, ad distinctionem alterius Bethlehem in tribu Zabulon (5).

46. Quæres III: *An filii Elimelechi, natione Iudei, licet accepérint, Ruth. 1, 4 et 15, uxores Moabitides? Eadem quassio redit: An Booz, Ruth. 4, 15, filie nupsit Ruth Moabitidem, cum tamen prohibitum fuerit Hebreis, ne uxores Moabitides ducerent, iusta illud Deut. 23, 3: *Alii Ammonites et Moabitæ etiam post decimam generationem non intrabant Ecclesiam Domini in æternum?* — Resp. cum Ruperto Tuitiensi, filios illorum Elimelechi præ nimia fame in regionem Moabitidem peregrinatos, non lege, sed necessitate excusat eos à peccato. Juvenes erant; etatis fervor proliquis amor conjugij suadebant; in peregrinâ autem terra response Israeliticæ nulla, sed sola Moabitides. Præte-*

(1) *Praefat. in l. Ruth.*

(2) *Jud. 12, 5. Et Reg. 4, 1. Et 5 Reg. 41, 26.*

(3) *Genes. 35, 19. Et cap. 48, 7.*

(4) *Cap. 5, v. 2, ubi dicitur: Et tu, Bethlehem Ephræta, parvulus es in milibus Iuda.*

(5) *Josue 19, 15. Vide etiam Calmet Dictionar. Biblical. v^o Bethlehem.*